NEMZETI NŐNEVELÉS.

VI. ÉVFOLYAM. 1885. ÁPRILIS. IV. FÜZET.

A MÁRIA DOROTHEA EGYESÜLET.

A magyarországi nőnevelésnek történetében nem csekély jelentőségű lesz folytonosan a magyar tanítónők s nevelőnők első országos egyesületének létrejövetele. Két emberöltő alatt ugyan, mióta a pesti jótékony nőegylet alapítói s Brunszvik Teréz a magyar nőket társadalmi tevékenységre buzdították, igen sok történt hazánkban s különösen első rangú fontosságú tények voltak az első állami tanítónő-képző-intézet felállítása 1870-ben s később az állami felsőbb leányiskolák szervezése: mindamellett tagadhatlan, hogy e haladást nálunk nem a nők, hanem főkép egyes messzebb látó férfiak s a külföld példája vívta ki s a nők még oly tereken is, hol határozott számbeli többséget képeznek, minő a kisdedóvás, szerényen megelégednek a végrehajtó szerepével. A Mária Dorothea egyesület teremtette meg a kasztot, mely eddig nem létezett, teremtette legalább abban a nemesebb értelemben, hogy a rokon pályán működő nők *összetartozási érzetét* felkeltette s gondolkozni készteti őket saját magok sorsáról s jövőjéről. S a ki ismeri a művelődéstörténelem vas következetességgel működő fejlődési törvényeit, tudja, hogy az első lépésből múlhatatlanul következik a másik: a tanítónők önálló s öntudatos tevékenységének korszaka, az az időszak, midőn megszünnek kizárólag végrehajtó közegek lenni s gondolkodni és tenni is fognak.

Mi, kik az eszményi demokraczia hívei vagyunk, örömmel s lelkesedéssel veszünk erről tudomást Gúnyolja bár a «régi jó idő» babonájában megátalkodott férfiú a «hosszú hajat«; ám emlegessék a hirhedt koponyaméreteket s agyvelősúlyt: a jövő tapasztalata meghajol a nő előtt, kinek szíve, kinek tapintata van. A művelődés általános fejlődésében e tényezőkre is nagy szükségünk van. Nyerseség és hatalmaskodás a panaszok egyik csoportjának jelzője; haladás az is, ha a társadalmi működésnek egy oly

tényezője erősbödik, mely e bajon segíteni képes s a fejlődés összhangzatát előmozdítja. De kicsinykedő hít volna csak ennyit várni a nőtől, ki a társadalomban működni akar és fog. A művelődés történelem tanítja, hogy a görögök korától kezdve a múlt század végeig kevesebbet haladt az emberiség, mint az utolsó néhány évtized alatt, midőn nemcsak egyes gyámkodó hatalmaknak szabad gondolkozniok, hanem a midőn egyesült erővel igyekszünk felemelni magunkhoz a nagy néptömeget, hogy anyagi s szellemi téren egyaránt munkatársaink legyenek a nagy czél, az emberiség boldogításának megközelítésében. S az emberiség egyik fele, melyet eddig gyermeknek tartva a «szebbik fél» elnevezésével csak hiúnak neveltünk, ne szolgáltathatna munkásokat? A nő, kinek köréből a történelem még az elnyomatás korszakában is annyi tündöklő példát sorolhat elő, felszabadulva ne volna képes résztvenni a haladás ezer s ezer ágú tevékenységének semmi ágában?

A tanítónők, jelenlegi társadalmi viszonyaink között a magyar nők szellemi arisztokracziája, megteremtették az eszközt s helyet a működésre. Néhány év megmutatja képességüket e téren. A Mária Dorothea egyesület működése próbakő, mely a magyar nők társadalmi szerepére hatást gyakorol.

Igen jellemző (s a nők eddigi társadalmi szereplésével a kapcsot ez tartja fen), hogy a Mária Dorothea egyesület első sorban mint jótékony egyesület pendíttetett meg s lényegében az is marad. Az az «otthon», melyet az egyesület fölállítni óhajt, a férfiak nyugdijaztatásának a női tapintat által módosított nemesebb alakja: a *visszaszerzett család* — azoknak, kikre nézve kisebb baj a szegénység, mint az elhagyatottság, a rettegetett lelki egyedüliség. Valódi jótékonyság, nemes humanizmus fejeztetett ki a czélban s jótékonyságra hivatkozik az egyesület eszközeiben is, tudván, hogy ha valakinek, a nőknek van erejük felrázni a közönyt s tettre gyulasztani oly czél érdekében, melyet szivök jónak s nemesnek tart. S mégis, mintha egész világos tudatával bírna már annak, hogy egy társadalmi osztály egyesülése messze túlhaladja a közönséges jótékony nőegyesületek hatáskörét, egyesületünk alapszabályaiban oly pontokat is tűz ki czélul, melyek nem jótékony egyesület, ha-

nem egy *országos jellegű tanítónő-egyesület* feladatai. A tanítónők s nevelőnők anyagi s szellemi érdekeinek előmozdítása, az első főfeladat; otthonában könyvtárával, olvasó s társalkodó termével a bentlakó s kinnműködő pályatársak közt összeköttetést akar létesíteni s mindenekfelett külön szakosztályt létesít, mely elméleti pedagógiai kérdésekkel s ezenfelül a tanítónők általános közös ügyeivel foglalkozzék.

A Mária Dorothea egyesület tehát kettős jellegű: jótékonyság s a testületi érzék fejlesztése teszik egyaránt főfeladatait. E kettős czél megnehezíti működését, de másrészt épen ez szilárdítja meg jövőjét. Mindkét czél elérésére külön egyesület volna szükséges. A tanítónők, nem annyira aránylag csekély számuk, mint inkább a gyakorlati tevékenységben járatlanságuk miatt önmagukban egyetlen jelentékenyebb egyesületet sem létesíthettek volna, mások segítségét egyszerre kettőnél igénybe venni lehetetlenségnek látszik. Igy lett két, sok tekintetben heterogen egyesületből egy, mely, hogy czélja tág körét mi se akadályozza, czimébe is magas védnöknője nevét vette fel. E név árnyéka alatt szakcsoport felekezet s nemzetiség által alkotott különbség nélkül működhetik bármely magyar tanítónő szaktudománya fejlesztése s kartársai érdekeinek előmozdítása czéljából s e név önmagában is elegendő vonzó erő, hogy a szakértelmet s testületi érdeklődést nem követelő jótékonysági munkára, az otthon felállítására s gyarapítására oda vonja azokat a köröket is, melyek különben a tanítónőktől távol állanak. Hatalmas testület lehet ez így. Jövő nagyságát eléggé mutatja az a tény, hogy már megalakulásakor közel ötezer forint tőkét mutatott föl, oly összeget, melyhez hasonlót más egyesületek rendesen csak évek hosszú során át folytatott működés által szerezhetnek, mutatja az a körülmény, hogy már alakulásakor a magyar társadalom minden rétegéből volt képviselője. A vezetők tapintatától függ, hogy e kettős irányt s az alkotó elemek különféleségét folyvást szem előtt tartva, minden csatlakozónak munkát adjanak, mindenkit igyekezzenek saját hatáskörében az ügy iránt lelkesíteni, mert a munkakör kijelölése s a lelkesítés a főtámaszok, melyek segítségével az

oly sok reményt nyujtó alapon a felvirágozhatásra biztosan számíthatunk.

Felmerül azonban önkénytelenül is a kérdés: lehetséges-e az új egyesületnek már most mindkét irányban megkezdeni működését avagy egyelőre a pénzgyűjtésen kívül tisztán pedagógiai szerepre kellene szorítkoznia?

Első tekintetre, úgy látszik, az utóbbi mód volna ajánlhatóbb. Egy jól szervezett otthon kétségkívül jelentékeny költségbe kerül. Magában az alapszabályokban négyezer forint jelöltetett ki alapítványi összegül s ha 10—15 állandó benlakót számítunk egy kis ház s kert felszerelési költségeivel, legkevesebb százezer forintra kell tennünk az egyesületi vagyont, hogy az első otthont a tanítónők s nevelőnők műveltségi viszonyaihoz s igényéhez képest felszerelve s teljesen biztosítottnak tekinthessük. S ha tekintetbe vesszük, hogy hazánkban a tanítónők jóformán csak másfél évtized óta működnek, nem is látszik elegendő ok, hogy az otthon felállítását oly nagyon sürgessük.

Mindamellett az ily eljárás kétségkívül hibás lenne. Egy főherczegnő védnöksége alatt álló s annyi kiváló egyén által támogatott intézet erkölcsileg kötelezve van, hogy jótékony hatását mielőbb éreztesse. Őrködnünk kell továbbá a fölött is, hogy az egyesület másik feladata, a társulati érzelem fejlesztése ne lépjen egyoldalúlag előtérbe. A kérdés megoldása tehát abban áll, hogy oly eszközről gondoskodjunk, mely, habár ideiglenesen a százezer forint tőke összegyűjtése előtt, az egyesület jótékonysági czéljainak megfelelő tevékenységi kört biztosítson. S e tekintetben jó példát nyujt a bécsi rokon egyesület, mely addig is, míg az állandó otthont létesíthette volna, ideiglenes helyiségben megalkotta a «Lehrerinenheim»-ot főkép oly családi összeköttetésen kívül álló tanítónőkre s nevelőnőkre tekintettel, kik nemcsak képesek reá, de hajlandók is mérsékelt díjért a közös háztartás előnyeit viselni. Budapesten 1160 tanítónő s nevelőnő működött már a legutóbbi népszámlálás szerint is, s ezek között bizonynyal legalább 300 volt olyan, ki kénytelen volt magánházaknál keresni lakást és élelmezést, a mi jelen társadalmi viszonyaink között fiatal nőre nézve

mindig nehézkes, sőt sokszor kényes kérdés. Ha az egyesület fölkarolja ezek dolgát s az önként ajánlkozók számára oly helyen, mely a legnépesebb, belváros, Erzsébetváros s Józsefváros főbb iskoláitól nem nagy távolságban fekszik, közös háztartást rendez be, még abban az esetben is, ha e háztartás költségeit legnagyobb részt maguk a bennlakók viselik, nagyon helyes s alapszabályainak teljesen megfelelő feladatot végezhet. E helyen lehet az egyesület állandó helyisége (mely minden egyesületnél a megszilárdulás egyik lényeges feltétele), ide lehet az esetleg begyűlő alapítványok erejéhez mérten egy-egy állandó lakót is fölvenni s itt lehet szobát tartani fen azoknak a vidéki tanítónőknek s nevelőnőknek, kik az előttök legalább részben ismeretlen fővárosba jövén, nem akarnak fogadóba szállani, a mi magános fiatal nőknek mindenko kellemetlen, hanem az egyesület jótékonyságát akarják igénybe venni. Ily *ideiglenes otthon* létesítése nagy nehézségekkel nem jár. A lakásbér s az első felszerelés a legnagyobb költségek, de ez is kikerül 2—3 ezer forintból s mihelyt ez összeg tőkéje biztosítva van, rögtön megkezdhetjük a munkát oly tudattal, hogy a kisérletet nem kell többé megszüntetnünk, mely megszüntetés magának az eszmének válnék hátrányára.

A szükséges tőke e czélra ötvenezer forint, tehát körülbelől tízszerese annak, a mi jelenleg van. De nem kell felednünk, hogy e tőkének készpénzben nem kell meglennie. A mit megtehet az Eötvös-alap s meg fog tenni az árvaház-egyesület is, azt megteheti a mi egyesületünk, melyet alapszabályai egyenesen utalnak arra, hogy t. i. évi bevételeit is nagyrészt a folyó kiadásokra fordítsa. Jelenleg az egyesületnek háromszáznál több tagja van, nincs kétség, hogy e szám öt-hatszázra könnyen felemelhető. Ez esetben — az adminisztrativ költségek levonásával — már közel ezer forintot lehet évenként tagdijakból s alapítványok kamataiból az otthon fentartására fordítani. Ha tekintetbe veszszük, hogy a felszerelésnél az egyesületnek módjában van a magán jótékonyságot igénybe venni s hogy a benlakó fizető nők a fentartási költségeket nagyrészt maguk viselik, egy kis, 5—6 benlakó számára alkalmas helyiség kibérlése már ez évben sem volna oly merész dolog, melyet

az egyesület meg nem koczkáztathatna. Ennyire sietnünk azonban felesleges, sőt czélszerűtlen is, nemcsak azért, mert az új tanév kezdetéig, midőn a benlakásra vállalkozók szándékuk felől tisztába jöhetnének, alig készülhetnénk el mindennel, úgy a hogy megkívánható, de főkép azért, mivel — ha a helyiséget több évre akarjuk kibérelni — a kiállítás miatt jelenleg felcsigázott bérleti viszonyok miatt könnyen jelentékeny veszteséget kellene szenvedni.

Nyissuk meg tehát az ideiglenes otthont 1886 augusztus havára s addig tegyünk meg mindent, hogy az intézet necsak czélszerű legyen, de fönállása is biztosíttassék.

Elmondom, miket tartok én a legjobb eszközöknek.

Először is az egyesület összes bevételeit lehetőleg igyekezzék megtakarítani mindaddig, míg legalább tízezer forint alaptőkéje nincs. A hiányzó összeget beszerezni nem ördögi mesterség. Uj tagokról s mindenek felett új alapítókról kell gondoskodni, s az alapítványi összeg — ötven forint — oly csekély, hogy az egyesület élén álló magasrangú nők buzgalma által is jelentékeny számú alapítványra számíthatunk. Mellőzve a jótékony nőegyesületek által ismertté lett más adakozási forrásokat, meg kell tennünk már most a lépéseket, hogy a kiállítási épületek egyik alkalmas helyiségében a jövő nyáron mi rendezhessünk *sorsolással összekötött nőimunka-kiállítást*, mely alaptőkénket nehány ezer forinttal bizonyosan szaporítani fogja. Mondja ki a közgyűlés, hogy e tízezer forintot, mely ily módon összegyűl, mindennemű eshetőségek tekintetbevételére állandóan tartaléktőkének akarja tekintetni s ez összeg egybegyűléséig ideiglenes otthon felállítását sem határozza el, de mondja ki egyuttal, hogy azontúl az alapítványok kivételével összes befolyó összegeit lehetőleg a folyó kiadásokra fordítja s utasítja a választmányt, hogy a kijelölt tízezer forint összegyűjtésére minden módot s eszközt felhasználjon tekintettel arra, hogy az ideiglenes otthon megnyitását a kitüzött határidőn túl elhalasztani ne legyen szükséges.

Hogy azonban az «ideiglenes otthon» létjoga is teljesen biztosíttassék, szükséges vagy legalább óhajtandó, hogy a fizető benlakókon kívül legyen egy-kettő olyan is, ki az egyesület jótékony-

ságát élvezze. Kérjük fel a fővárost s más hatóságokat, hol tanitónők nagyobb számmal működnek, hogy *alapítványi helyeket* biztosítsanak oly alkalmazottjaik részére, kik a rendes nyugdíj élvezetét megállapító koron belül lesznek munkaképtelenekké. Keressük meg ugyan-e czélból a magyarországi 21 tanítónő-képző intézetet, hogy volt s jelenlegi növendékeik buzgalmát felhasználva gyűjtsék össze az alapítványi tőkét egy-egy ily, az intézetben tanult s munkaképtelenné lett növendék számára; ha a többiekre nem is, az állami tanítónő-képző intézetekre s az orsz. kisdedóvó képzőre biztosan számíthatnak, hogy ily gyűjtésekre vállalkoznak. Mily lélekemelő volna, ha ez alapítványi tőkék szaporodása folytán már egy-két év mulva állandó otthonról is kellene gondoskodni!

S ez az eszme nem oly ábránd, mint első tekintetre látszik. A magyar tanítónők s nevelőnők buzgalmában bízni lehet. A humanisztikus intézetek felvirágoztatására nagy s mindenkor elismerésre méltó szerepet játszottak a magyar nők; most lankadna tetterejök, midőn először gondoskodnak önönmagukról? Nem. Én hiszem, hogy nincs messze az az idő, midőn a százezer forint összegyűl s e már-már hanyatló század még messze lesz végétől, midőn azok, kik a Mária Dorothea egyesület alakuló közgyűlésén együtt voltunk, legnagyobb részt, de a hiányzók új buzgó tagok által pótoltatva, ismét összejövünk, hogy a magyar tanítónők s nevelőnők első otthonának megnyítását ünnepeljük.

Nem kell lemondanunk a reményről, hogy az új egyesület feladatának mindkét ágát egyszerre s egyenlő lelkesedéssel fogja felkarolni. Oszszuk meg a szerepeket. Buzgólkodjék egyik a jótékonyság terén, igyekezzék a másik az önképzés s a testületi szellem emelésére hatni; mindkét tekintetben sok s fontos teendő vár reánk s mindkettő szépen megfér egymás mellett a Mária Dorothea egyesületben, mely több mint jótékonysági egyesület, fontosabb, mint egyszerű tanítónő egyesület: — nemzeti életünk fejlődésében egy jelentékeny tényező, a magyar nő szellemi tevékenységének egyik oszlopa s ha tagjai átérzik fontosságát s tenni is akarnak érdekében, egykor, talán már egy évtized mulva, társadalmunk egyik büszkesége. Úgy legyen!

György Aladár.

A FRANCZIA FELSŐBB LEÁNYISKOLÁKRÓL.

Franczia országban elejénte igen bajos volt a leány-liczeumokba bejutnom; mert csakis a franczia miniszterium, és illetőleg a *recteur de l'académie de Paris*, parancsára hatalmazhatnak fel az igazgatónők bárkit is az intézet megtekintésére és tanulmányozására.

Párisban a *Lycée Fénélon*-ban nyernek a leányok felsőbb oktatást az államtól. A helyiséget és berendezést mindig a község tartozik előállítni. A tantestület fizetését azonban a liczeumokban a kormány eszközli, a kollégiumokban pedig a község vagy a megye.

A leányok felsőbb oktatása öt éven át tart Franczia országban. Kezdődik a 12 éves korban és végződik a 17-ik végével. Azonban a harmadik év utan a növendékek tanulmányi bizonyítványt nyernek (certificat d'études) és ha el is hagyják az intézetet, mindenről tiszta és biztos alapfogalmakkal bírnak már, melyekre akár mikor lehet tovább épitni. A kik az intézetben még tovább akarják aztán folytatni tanulmányaikat, vagy az irodalmi tudományokban (lettres) vagy a reáltudományokban (sciences) képezik inkább ki magukat, sőt ha akarják, mind a két szakot is mivelhetik s az ötödik év végén mind ezekből diplomát nyernek.

Nagy gondot fordítnak arra a leányok oktatásánál Franczia országban, hogy az egészséget nemcsak hogy semmiképp se koczkáztassák, semmivel se rontsák, de ellenkezőleg, hogy a leányoknál a testi fejlődést mindenkép előmozdítsák és okszerűen lehetőleg ellensúlyozzák azt a sok természetellenes görnyedést és mozdulatlanságot, mely a tanulással jár, és mely a fejlődésnek annyira kárára van.

Átlátták ugyanis, hogy épen ezen kor — 12 évtől fogva 17-ig — a legkényesebb a leányokra nézve. Ha ekkor nem fejlődhetik szabadon, egész életére szenvedő, beteges lehet, és akkor mit ér neki a

világ összes tudománya, mit ér még a szellemi műveltség is, ha legelső kötelességének, azon nehéz feladatnak, mely az életben ő reá vár, meg nem felelhet?

Már pedig az volna a czél a leányok nevelésénél, hogy derék honleányokat, jó, kötelességeiknek élő nőket, buzgó anyákat adjanak az országnak, hogy ez által biztosítsák a következő nemzedékek természetszerinti fejlődhetését. Mind ez elérhetetlen, ha az anya, kitől minden ered, beteges és elsatnyult. Ez tiszta mint a napfény.

Ezért első pont a leányok oktatásánál: hogy nem terhelik túl a növendékeket. Húsz órát tanulnak hetenként. Két előadás van délelőtt, legalább egy negyedórai játszással közben: nyolcz órától kilenczig és egy negyed tíztől egy negyed tizenegyig. Két előadás pedig délután ismét egy negyedórai mozgással közben: kettőtől háromig és egy negyed négytől egy negyed ötig. Ebben minden bele van számítva, a tornát kivéve. Azon leánykák is, a kik félnapra maradnak ben az intézet helyiségében (demi-pensionnaires) és feladványaikat segédtanítónők felügyelete alatt a tanuló termekben (az études-ökben) végzik el, soha sem tanulnak egyfolytában egy óránál többet és azután mindig legalább egy negyed óráig mozognak és játszanak, tágas, fákkal beültetett porondos udvarokon, melyeket fedett, nyitott tornácz szegélyez köröskörül, hogy esőben is ott sétálhassanak. Csütörtökön és vasárnapon pedig semmi előadás sincs.

A tantermek jól szellőzhetők, és soha nincs azokban 25-nél több növendék. A mint 27 tanuló iratkozik be egy osztályba, azonnal parallel osztályt állítanak fel.

Ez a testi egészségre nézve. A lelki egészség is ép oly okszerűen van gondozva, mivel bizonyára csak az az ember lehet valóban jó, az képes egykor a világban a jó összegét növelni, kinek teste és lelke egyaránt ép.

A lelki egészségre nézve tehát azon szempontból indultak ki, hogy az iskola czélja épen nem az, hogy öt év alatt egyformán adja be minden egyes növendéknek azon tudomány összegét, melyre valaha egész életén át szüksége lehet; hanem az, hogy értelmes, tisztán látó, erkölcsös, öntudatos lényeket neveljen belőlök, kiknek mindenről világos, helyes fogalmuk van, a kik érdeklődnek, sőt szükséget

érzik az érdeklődésnek a szellemi élet minden mozzanata iránt, és kik egész életökön át haladni, fejlődni kivánnak, és a sírig meg nem szünnek tanulni.

Ezen czél elérése végett fősúlyt fordítnak a francziák a növendék *én*-jének kifejlesztésére. Mindeniket a maga törvénye szerint. *Gondolkodni* tanítják a növendéket, s nem terhelik meg annyira emlékező tehetségét, mint a hogy azt a német iskolákban teszik. Sokkal több élet és egység van a tanításban; nem olyan elvont, egymástól elválasztott, fölülemelkedik a holt betűn. Nem igyekszik minden tanár külön-külön gőzerővel átadni növendékének mindent a mit csak ő maga tud, mintha tudománya egyedül állna a többi igazságoktól elválva. Nem futtatja át növendékével az észnek mindazon működését, melyen minden egyes embernek, úgy mint az egész emberiségnek át kell mennie, hogy a tudatlanságból a tudásig jusson. Ellenkezőleg arra indítja a növendéket, hogy önállóan kutasson. összehasonlítson, következtetéseket vonjon, elemezzen és ezáltal tárgyát teljesen a magáévá, úgyszólván csontjává és vérévé tegye.

Ha a növendék kivontan csak a végeredményeket kapja, s azokat sajátítja el, akkor csupán magol, — ha nem is betű szerint, de szellemileg. Az, a mit tanul, soha sem lesz sajátjává, csak emlékező tehetségét terheli; ennél alig hatol tovább, áltudomány lesz belőle s az ily áltudomány pedig sokkal veszedelmesebb a természetes, nyers tudatlanságnál.

Az irodalom tanításánál például nem azt mondatják el a Lycée Fénélon-ban a növendékkel, hogy mi pontosan és mértanilag: a dráma, a hősköltemény, vagy az elegia? Melyik író mikor született, mikor halt meg, hány kötetet írt? Mi a jellemrajza?

Nem! Mert ha mindezt lelkiismeretesen bele is gyúrta a növendék fejébe, azért annak lelke egy mákszemmel sem lesz gazdagabb, csak az a hátránya van, miszerint azt hiszi, hogy tud, mikor épen *semmit* sem tud.

A franczia tanár tehát nem így cselekszik; hanem felnyittatja a növendékkel magát a remekművet. A növendékkel találtatja meg azután a szép helyeket, melyek lelkesedésre ragadhatnak. Reá vezeti, hogy felfogja a növendék az író vezéreszméit, jellemét; és azután,

ha kiváncsisága fel van ébresztve, akkor mondja el életét. A különböző műfajokat pedig maga a tanuló körvonalozza, a gyakorlat után, nagy vonásokban, nem pedig pedansul mértani pontok és szögletek szerint, mintha a szépet, az emberi lélek eszmény utáni vonzódását, mértani vonalokba, a kétszer-kettő-négybe lehetne szorítni! Igy aztán ha egytől-egyig el is felejti mind annak *betűjét* a mit tanult, mégis azt nyerte a növendék a tanulással, hogy lelke gazdagodott, ízlése biztosságot nyert, itélete helyesebbé vált, szóval ember lett!

A francziák, főkép a leányok oktatásánál, leglényegesebbeknek tekintik a történelem, irodalom és erkölcstan tanítását. Azaz, hogy úgyszólván minden tudományt végczélul arra használnak, hogy a tanuló lelkében egyéni gondolatok fakadjanak, hogy erkölcsisége megszilárduljon, hogy a szép és igaz iránt minél fogékonyabb legyen! És ez mind a nemzeti érzelemmel együtt, mely erősebb most mint valaha, képezi aztán az egész tanítás gyönyörű egységét, egyöntetűségét!

Ez a franczia tanításmód tagadhatlan felsőbbsége, nem számítva a tanítási nyelv remek rövidségét, szabatosságát és tisztaságát. A legtisztább nyelv az egész világon! Soha sem burkolnak ott egyszerű eszmét nagy czifra tudományos szavakba és hosszú, érthetetlen mondatokba. A legmagasabb, legtudományosabb eszméket is oly egyszerűen, oly tisztán adják elő, hogy egyszeri hallásra, egész életére megérti a növendék.

A Lycée Fénélon-ban jelenleg 50 tanítvány van — két részre osztva — az első osztályban; 50 ugyancsak két részre osztva a másodikban; 39 szintén két részre osztva a harmadikban; 17 a negyedik osztályban; 12 az ötödikben.

Ezeknek tanítására 4 férfi tanár, 15 tanárnő, és 5 segédtanárnő van alkalmazva; illetőleg mindenik osztálynak van egy segédtanítónője, ki a teendők végzése alatt és játszásközben a növendékekre felügyel.

Az első osztályban a tantárgyak a reájuk fordított órák számával együtt a következők: franczia nyelv és irodalom 5 óra, angol vagy német nyelv 3 óra, történelem 2 óra, földirat 2 óra, számtan

2 óra, természetrajz 1 óra, rajz 2 óra, ének 1 óra és női kézimunka 2 óra. *Összesen 20 óra hetenként.*

A franczia nyelv tanulása abból áll, hogy olvastatják a növendéket fenhangon, tisztán, jó kiejtéssel, közben pedig minden előforduló nyelvtani szabályt elmagyaráznak; fejtegetik a szók származását, ezer meg ezer érdekes tárgyat érintenek, s legvégül az elolvasott darab irodalmi sajátságaira hívják fel a növendék figyelmét. Itt nincs semmi száraz elmélet, csupa gyakorlat az egész, s helyesen. Az elméletet csak később a gyakorlatból lehet okszerűen kivonni.

A történelem tanításánál arra fektetik a fősúlyt, hogy a növendékben az emberszeretetet, az igazságérzést, a nagy kérdések iránti érdeklődést, az emberiség haladásában helyezett hitet növeljék és táplálják. Ezért ezen tanítás is csupa tűz, csupa élet! Nem név- és számhalmaz, de a múltnak felidézése.

A számtant egész elején kezdik, az egész számokkal, de úgyszólván annak mindjárt bölcsészetét is kifejtik, mindennek okát adván, oly tisztán és szabatosan, hogy látni, miszerint a növendékek nemcsak megtanulták a mit mondanak, de tökéletesen értik is, átéltek mindent. Az első évben a méterrendszer és törtek meg tizedes számok alapfogalmáig jutnak. Mindig azon igyekeznek: nem minél *többet* tanítni, de minél *czélszerűbben*, hogy az ész gimnasztikája mindenoldalú legyen.

A természetrajzból megtanulják a növendékek, nagy vonásokban, a főbb felosztásokat; azután egyes állatokról és növényekről tanulnak — természet után. De a fősúlyt nem arra fektetik, hogy a növendék minden csontot, izületet elszámláljon és megnevezzen, hanem az egyedek szokásaira, hasznára, mind arra, a mi érdekes és valóban megszerettetheti a növendékkel a természetet. Semmi sem száraz, semmi sem unalmas a franczia tanításánál, mindenből ki tudják vonni az értékest és érdekest s ez roppant nagy felsőbbségük.

Az irodalmi tudományok órái alatt a növendékek jegyezgetnek, de hogy ez se történjék egészségök rovására, az első három hónap alatt megtanítják a növendéket jegyezni. A táblához megy

mindenik egymásután és belegyakoroltatik, hogy csupán a feljegyzésre érdemes dolgokat jegyezze fel, és azért figyeljen tovább is a tanár szavaira. Ez a gyakorlat dolga. A jegyzeteket aztán nem szabad letisztázni, és a tanár mindenik növendéket az ő jegyzetéből kérdezi ki, s ezt ily módon egyszersmind át is tekintheti. E jegyzetek bámulatos pontossággal és tisztán vannak készítve.

A második év csupán az elsőnek folytatása.

A harmadikban így vannak beosztva a tudományok:

Erkölcstan 1 óra, franczia irodalom 4 óra, élő nyelvek 3 óra, történelem 2 óra, földirat 1 óra, mennyiségtan 1 óra, természettan 2 óra, vegytan 1 ora, háztartástan, szervélettan, egészségtan alapfogalmai összesen 1 óra; rajz, ének, női kézimunka.

Minden hónapban ismétléssel összekötött zárthelyű fogalmazást végez minden osztály, minden tantárgyból, és elbámul az ember, mennyire ki van fejlődve minden növendéknek eredeti gondolkodásereje. Nem ügyes kis papagályok, száraz tény- és adathalmazt tartalmazó szótárok, de öntudatos lények valamennyien, kiknek művelődési foka valóban magasabbra emelkedett — tudományuk színvonalára.

A negyedik évben franczia és általános világirodalom következik, földirat helyett kozmografia, a természettanra és vegytanra csak egy-egy óra van szánva. A kik az irodalmi pályát választják, azok a latin nyelvből nyernek alapismeretet, főkép azon szempontból, hogy a franczia szók eredetéről tiszta képzetök legyen, és tüzetesen tanulmányozzák a latin és görög irodalmat. A kik pedig a reáltanulmányokra adják magokat, elkezdik az algebrát és logarithmusokat.

Az ötödik évben közösen tanulják még a jogból azon törvényeket, melyek a nőkre vonatkoznak; és a reáltudományi szakbeliek még gazdasági földiratot, növényi- és állatélettant, a mennyiségtanból pedig felsőbb mértant és kozmografiát.

A rajzot a növendékek rögtön természet után kezdik, gipszmintákról, hogy *látni* tanuljanak. Ezt tartják a rajznál fődolognak; a kézügyesség csak mechanikus része a rajznak, melyet önként megad a gyakorlat.

A Lycée Fénélon az egykori Rohan palota helyiségében van

pompásan elhelyezve. Az osztályok tantermein és études-jein kívül, egy tágas, világos műterem van a rajz és egy másik a női kézimunka számára. Sehol sincsenek ugyanegy darabból készült svéd padok és asztalok alkalmazva; hanem rendes nádszékeket használnak, s csak az asztalok vannak a földhöz erősítve, és kiemelkedhető, fogakkal ellátott írótámlával (pupitre) bírnak, melyet a növendék szükség szerint igazít magának, úgy hogy mindig egyenesen ülhet.

Az igazgatónő, *Provost* kisasszony csak 22 éves, de nagy buzgalommal él hivatásának valamint a többi tanárnők is, kik mind ifjak, csak most léptek ki a sèvres-i tanárnő-képezdéből, de azért rendkívüli biztossággal, szakértelemmel és lelkesedéssel vezetik növendékeiket. A tanárok Páris legelső tanférfiai. Mert sem Franciaországban, sem Olaszországban nem helyezik abba a büszkeséget, hogy az iskolának a maga saját különleges tanára legyen, de minden tudományra azon szakembert választják, a ki leginkább megfelel a kívánalmaknak.

Azonban az most a törekvés, hogy a hol csak lehet, s nincs a tanítás kárára, férfi tanárok helyett tanárnőket nevezzenek ki, mivel csupán ezek képesek nemcsak tanítni, de nevelni is a növendéket. Nagy volt az álmélkodás midőn elmondtam, hogy Németországban és ennek következtében természetesen minálunk is még *férfi igazgatókat* is szoktak kinevezni 12—16 éves fiatal leányok élére!

A leány-liczeumok és kollegiumok számára, melyek most franciaországszerte rohamosan keletkeznek, tanárnő-képezdét is állított fel a kormány Sèvresben, a régi porczellángyár helyiségében, mely egykor királyi palota volt és most tökéletesen át van alakítva az intézet szükségei szerint. Minden, a mit a modern tudomány jót és czélszerűt feltalált, az mind alkalmazva van itt a növendékek javára. Az épület külső berendezése is bámulatra ragadhat! Mindenik növendék külön csinos kis szobával bír, melyet este a falba erősített, vastag fehérített üveggömbön át gáz világít. Van csinos függönyös ágya, szekrénye, mosdó-asztala, mely felett hideg és meleg vizet eresztő csapok, kis kandallója, melybe tüzet rakhat, noha az egész épület egyformán van fűtve, a legújabb légfűtéssel, három, a pinczékben elhelyezett óriás téglakemencze által. Fél tizenegyre kialszik

a gáz, tovább virrasztani senkinek sem szabad. A hálószobák az épület egyik részében vannak elhelyezve, az első és második emeleten.

Az épület második felében vannak a világos, tágas tantermek és études-ök. Földszint az ebédlő, a konyha felett, hogy az ételek mozgatható szekrényben gép által emeltethessenek föl. Másik felén a fürdőszobák, a természettani és vegytani közös laboratóriumok, meg a magán-vegyműhelyek, mert minden növendéknek külön kis műhelye van. Egy természettani és két vegytani laboratórium van; ez utóbbiak egyike szabad ég alatt csupán fedéllel ellátva azon kisérletek számára, a melyek erős és káros gázok fejlesztésevel járnak. Még az égetni való fát is gép hozza fel az emeletekre. Álmodni sem lehetne tökéletesebb és czélszerűbb berendezést. Van tánczterem, óriási park, gazdag, hosszú zöld asztallal ellátott könyvtár, hol minden kivánható munka megvan és hol a növendékeknek egész nap szabad búvárkodniok.

E növendékeket egészen ingyen tartja itt az állam. Csupán arra kötelezik magokat írásban, hogy legalább tíz évig folytatják a tanári pályát, és ha esetleg oly fordulat áll be életökben, hogy pályájukat nem folytathatják, annyi 700 frankot fizetnek vissza az államnak, a hány évet töltöttek Sèvresben.

Hanem bejutni igen nehéz ezen képzőintézetbe. Előbb a városházán kell a pályázónak letenni az elemi tanítónő első és másodfokú vizsgálatát, még pedig kitünő osztályzattal. Azután Sèvresben felvételi vizsgálatot teszen ismét. A pályázók közől végre a 30 legjelesebbet választják ki. Ha már az intézetbe jutott, akkor el kell magát határoznia arra, micsoda ágat választ: irodalmit vagy természettudományit. Mert minden osztály ezen két szakra oszlik. Vannak azonban előadások, melyeket mind a két fél közösen hallgat, úgymint az irodalmi, a mennyiségtani, neveléstani és jogi előadásokat.

A tanárnő-jelöltek rendesen három évet töltenek Sèvresben, de annyi felsőbb leányiskola keletkezik mindenfelé Francziaországban, hogy az állam kénytelen most már a két éves növendékeket is állomásba helyezni, és ezek utolsó képesítő vizsgálatukat csak később, tanítás közben teszik le.

Páris legkitünőbb tanárai és tanárnői járnak ki Sèvres-be, mely a fővárostól gőzkocsin egy félórányira fekszik.

Minden osztály mindkét része csak egy-egy előadást illetőleg fölolvasást hallgat naponta, mert ezen leczkéket *conférence*-oknak nevezik, nem pedig *cours*-nak, és harmadfél sőt némelyek három órán át eltartanak.

Tanulnak irodalmat, történelmet, földiratot, bölcsészetet, erkölcstant, lélektannal összekötött neveléstant, angol és német nyelvet, természetrajzot (állattant, növénytant, ásványtant), természettant, vegytant, nemzetgazdászatot, mennyiségtant, rajzot, szabászatot és jogot.

Főkép arra ösztönzik a növendékeket, hogy magokat világosan, tisztán és szabatosan, sőt ékesen is fejezzék ki. Minden előadás elején ők tartanak egy előadást többi tanulótársnőiknek, saját kutatásaikból, mert az egyéni kutatásra fektetnek legnagyobb súlyt ez intézetben.

Sèvres-be 17 férfitanár és 5 tanárnő jár ki. Az igazgatónő *Jules Favre özvegye*, csupán a jogból tart előadást, minden két hétben egyszer. A tanárok közt legtöbb az egyetemi tanár és országos képviselő.

Torna nincs, mert ezen fiatal leányok már mind húsz évesek, midőn bejutnak. De azért nagy gond van arra fordítva, hogy sokat mozogjanak a parkban; nyáron kertészkednek is, és télen összegyűlnek esténként a nagy tánczteremben, az egyik zongorázik, mig a többi tánczra kerekedik. Vigak és gondtalanok, czélszerűen élnek, tehát mind egészségesek. Mikor ott jártam, 82 növendék közől egy se volt a betegek termében, mely a többitől egészen el van különítve és igen czélszerű berendezésű.

Egészen a *sèvres*-i iskola mintájára van épitve a *fontenay-aux-roses*-i, csakhogy itt nem tanárnőket képeznek a felsőbb leányiskolák, hanem igazgatónőket az elemi tanítónő-képezdék számára. A tanítást tehát itt nem fogják fel oly magas szempontból. Továbbá a háztartásba is be vannak a növendékek tényleg vezetve; az intézetnél is egy-egy növendék végzi egy-egy hétig a különböző háztartási teendőket.

Ezen növendékek is három évig maradnak Fontenay-aux-Roses-ban, s a kormány őket már ottlétök alatt fizeti. Evenként 400 frankot kapnak s a mint végeztek, alkalmazást nyernek. Évenként 20 növendéket fogadnak be ebbe az intézetbe: a legkitünőbbeket a pályázók közől.

Ezen intézet igazgatónője *Friedberg* asszony, ki roppant lelkes és buzgó tanítónő. Növendékei imádják, és rendkívüli lelkesedést tud beléjök ontani.

Még *Rouen* városába is elmentem, hogy az ottani leány-liczeumot megtekintsem és tanulmányozzam. Berendezése körülbelől olyan, mint a párisi Lycée Fénélon-é. A tantestület itt is több tanárnőből áll mint tanárból, s azok az igazgatónőtől kezdve valamennyien fiatal nők. Most kerültek ki a sèvres-i iskolából, és mind ugyanazon buzgó szellemben terjesztik a művelődést, a valódi világosságot.

Jelen voltam például, midőn egy 21 éves tanárnő Virgilius Aeneisének egyik énekéről tartott előadást a 16 éves leányoknak. Valóban bámulatos volt, hogy mily biztossággal, mennyi szakértelemmel és tudománynyal és mily ékesszólással beszélt. Előbb növendékeivel adatta meg mind azon magyarázatokat, melyek akár a történelemre, akár erkölcstanra, akár irodalomra vonatkoztak. Eredeti, sajátos eszméit mondotta el, nem pedig valamely betanult unalmas formulárét, és ezen eszmék, ifjusága daczára, épen nem valának éretlenek.

A rouen-i liczeum tanszertárai, noha vidéki város, szinte oly gazdagok és tökéletesek, mind a párisi iskola tanszertárai. Minden tudománynak megvan a magáé, külön helyiségben s a legnagyobb rendben tartva az illető tanárok és tanárnők által.

De leginkább az lepett meg, hogy Rouenban épen úgy mint Párisban, a liczeum növendékei nem készülnek külön az elemi tanítónői vizsgálatra, melyet a városházán kell letenniök. Oly alaposan vannak kiképezve, hogy a negyed vagy ötöd osztályos növendékek egyszerűen beiratják magokat, és midőn megérkezik a vizsgálat napja, a szülők csak bejelentik az igazgatónőnek, hogy a növendék az nap nem lehet jelen az iskolában, mivel vizsgálatát teszi le a

városházán. Többnyire nagy sikerrel állják meg a vizsgálatokat, és valóban az az igazi ideál a tanításban, mikor vizsgálatra nem kell külön készülni.

Ezek képezik, dióhéjba szorítva, hat heti tanulmányaim és vizsgálódásom főbb vonásait. Legyen már most szabad kifejezést adnom azon buzgó óhajtásomnak, mely ezen tanulmányok alatt lelkemben megfogamzott, és mindinkább megerősödött, hogy bár *csak minálunk is, a francziák példájára, több gond fordíttatnék a leányok oktatásánál a testi egészségre.* A magyar nép is élénk tüzes nép, lehetetlen, hogy három, sőt öt órai folytonos görnyedés az egészség rovására ne történjék, főkép a serdülő leányoknál. Segítsünk tehát azon még mielőtt egynehány nemzedéket feláldoznánk a rossz rendszernek!

Továbbá: *bár ha minálunk is szerényebb lenne a tantárgyak halmaza. Kevesebbet,* de *czélszerűbben* tanítanánk, több összhanggal és nem oly elvontan; kevesebb adatot és tényt tömnénk növendékeink emlékezetébe, és lelkökben több gondolatot fakasztanánk; több gondot fordítanánk arra, hogy mindeniknek eredeti *én*-je az *ő* törvénye szerint fejlődjék, hogy szellemi és erkölcsi színvonala valóban magasabbra emelkedjék!

Végre, nem ártana talán, *ha minálunk is a női nevelést női kezekre igyekeznénk bízni,* a mennyire tudniillik a körülmények engedik, hogy az iskola ne csak a növendékek értelmére bírjon hatással, de egyszersmind lelkét, szívét is mivelje és nemesítse!

(Kolozsvár).

De Gerando Antonina.

A KÖZMONDÁSOK AZ ISKOLÁBAN.

Tulajdonképen a közmondások bölcseletéről, történetéről és tanításuk módszeréről szándékoztam írni. De meggyőződvén arról, hogy e tárgyat ily értelemben egy vagy két czikk szűk keretében ki nem fejthetem kellőképen s megfontolva azt is, hogy ép e tekintetben Ballagi Mór és Erdélyi János igen értékes és tanulságos értekezésekkel ajándékozták meg irodalmunkat: arra határoztam magam, hogy csupán csak a közmondások tanításának módszeréről mondom el szerény nézeteimet, egyébként pedig az imént említett két jeles iró tanulmányaira utalom a szíves olvasót.

I.

A közmondás rendesen egy-egy rövid mondatba foglalása valamely erkölcsi elvnek vagy tapasztalati életszabálynak, valamely bölcs tanácsnak vagy egy-egy élczes intésnek. Velős tartalmassága és kényelmes rövidsége által köztetszésben részesül, közhasználatra kap, s így *közmondássá* válik. A «közmondás» elnevezés elég világosan kifejezi nemcsak a fogalmat magát, hanem annak keletkezését is. Ép ily jellemző a közmondások elnevezése az idegen nyelvekben is. A görög «*paroiniá*»-nak nevezte, a mi annyit jelent, mint «a mi az út mellett fekszik»; a latin nyelvben «*proverbium*» a neve, mi azt fejezi ki, hogy ez a szó «más szót helyettesít». Németül «*Sprichwort*»-nak nevezik, mivel mindenki használja: a közbeszéd szava mintegy. A közmondás bölcs Salamon szerint «a népbölcseség az utczán». A keleti népek a közmondást «*a beszéd virágá*»-nak, az olaszok «*népiskolá*»-nak, a spanyolok «*lelki orvosság*»-nak és Diesterweg «*ezüst csészén levő aranyalmá*»-nak nevezik.

Nincs nemzet, a melynek irodalma hijával lenne a közmondások kincses házának. S a közmondások úgyszólván minden nemzet irodalmának legrégibb kincsei. A költészet az ő változatos műfajaival, a bölcselet, a történetirás, a természettudományok csak később foglalnak helyet egy egy nemzet irodalmában. A közmondások tulajdonképen megelőzik a szó szoros értelmében vett irodalmat. Már akkor találkozunk velük, a mikor a nép nem irásba, hanem az elröppenő szóba foglalja gondolatait, a mikor e gondolatok őre nem a holt betű, hanem az élő emlékezet. Akkor teremnek legdúsabban, midőn a nép még duzzad a fiatal erőtől, midőn a hősök még nem fényeskednek tudományos bölcseséggel, hanem hatalmas tettekkel, mikor még kevesebbet beszélnek, de annál inkább cselekesznek; mikor a reflexió még nem bénitja meg a cselekvési vágyat és a gondolatokat csak rövid, velős mondatokban törekesznek kifejezni.

Minden nemzet keletkező irodalma már egy kész örökséget vesz át az irás korát megelőző időktől: ez örökséget a nép dalai, mondái, regéi, közmondásai alkotják. Ezekben nyilatkozik először, s a legtisztább eredetiséggel a nép költői és gondolkodó ereje. *A nemzeti költészet elemei a népdalokban, a nemzeti bölcselet első alkatrészei pedig a nép tapasztalatának és elmélkedéseinek gyümölcsében, a közmondásokban nyilatkoznak.* S ha van jogosultsága annak a pedagógiai elvnek, hogy az egyéni nevelés egymásutánját az emberi, nemzeti fejlődés fokozataival harmoniába kell hoznunk s az egyesnek a maga fejlődésében úgyszólván át kell élnie az összeség fejlődését: mi sem természetesebb, mint hogy a nevelés legkezdetlegesebb fokán, a népiskolában a nemzet szellemi fejlődésének eme legeredetibb, legrégibb ránk maradt emlékei, kincsei képezik a legmegfelelőbb szellemi táplálékot. Nem mondok talán sokat, ha azt állítom, hogy *a népiskola alsó osztályaiban a népdalokat és népmondákat, a felsőbb osztályokban pedig a közmondásokat első renden kell a tanító nevelés tárgyaivá és eszközeivé tennünk.* Ezekből tanulja megismerni a gyermek nemzete érzületét és gondolkodásmódját, még pedig kedvvel ismeri meg s teszi sajátjává. A nemzeti nevelés fontosságát joggal hangoztatja oly nyoma-

tékosan a mai pedagógia, hisz az ember mindenekelőtt saját nemzetének tagja. A ki saját nemzetét nem ismeri, nem szereti, magát azzal egynek nem érzi, attól alig lehet várni, hogy az emberiségért lelkesüljön. A nemzeti nevelés érdekében tehát szükséges, hogy a tanulók a nemzet szellemi kincseit megismerjék. A közmondások pedig e kincs egyik legbecsesebb részét képezik.

De a közmondások még sok egyéb oknál fogva is igen alkalmatosak és ajánlatosak a nevelés czéljainak előmozdítására. A legszebb erkölcsi tételeket, a legfontosabb életelveket általuk a legszabatosabb, legtetszetősebb formában közölhetjük növendékeinkkel. Rövidségüknél fogva könnyen elsajátíthatók s híven megmaradnak az emlékezetben; nagy változatosságuknál fogva pedig kiváló mértékben előmozdítják az eszmetársítást s a növendék tehetségeit sokféleképen s mégis harmonikusan foglalkoztatják.

Az utóbbi időkben az igaz, hogy többet tanulnak az iskolában, mint annak előtte; de sajnos, hogy gyakran ezen sok tanulásnak jó gyümölcsét nem igen látni. Miért van ez? — Azért, mivel a gyermekek *sokfélét tanulnak összefüggés nélkül.* A képzetek nem támogatják egymást; a tanulók nem érdeklődnek az iránt, a mit tanulnak s természetes, hogy jobbára el is felejtik azt. A gyermekek nagyon kevés erkölcsi képzettel hagyják el az iskolát, pedig az oktatásnak és nevelésnek oda kellene irányulnia, hogy a növendék lelkében oly erkölcsi képzetkört teremtsen, a mely megmarad állandó birtokául s a mely képes legyen őt később is minden rossz cselekvéstől visszatartani, s minden jóra serkenteni. *Ily hatalmas, élő, állandó erkölcsi képzetkör megteremtésére a közmondások különösen alkalmasak.*

Nincs oly erény, melyet a közmondások ne dicsérnének, melyre ne buzdítanának; nincs oly bűn, oly szenvedély, melyet ne ostoroznának, s a melytől ne óvnának. Ha a *hazafiságról* van szó, alkalmilag megemlíthetjük pl. az ily közmondásokat: Sokat élt, a ki meghalt a hazáért; — a hazának füstje is kedvesebb, mint idegen országnak a tüze stb. Az *igazmondásra* buzdítanak ezek: Első az igazság; — ha nincs igazság, veszszen a világ; — barátodért se tagadd az igazat stb. *Munkaszeretetre* serkentenek a

következők: Szorgalom gazdagság, henyélés szegénység; — szorgalmas ember nem mutat holnapra; — a milyen a munka, olyan a jutalom; — a ki korán kel, aranyat lel; — munka után édes a nyugalom. A *restségre vonatkoznak:* A rest kétszer fárad; — rest munkás jobban szereti a napot nyugtán, mint felkeltében; — késedelem veszedelem. A nők erkölcsi tulajdonságaival is nagyon gyakran foglalkoznak közmondásaink; hadd említsek meg mellékesen, csak amúgy soron kívül nehányat: elég szép a lány, ha jó; — szemérmes, mint menyasszony; — a jó asszony a ház koronája; — házban az asszony helye; — ki szépen viseli magát, ha rút is szépnek tartják; ha szépen szól, még egyszer olyan szép; — ritka szépség irígy nélkül; — szépség és gazdagság hamar múló jószág.

II.

A közmondás egy-egy tárgyról szól ugyan, de egy általános igazságot fejez ki. A concret esetből indul ki és evvel kapcsolatba hozza az elvont eszmét, a tanulságot, melyet rendesen képes alakban fejez ki. Például ez a közmondás: «Addig hajlítsd a fát, míg fiatal;» koránsem a kertésznek ad tanácsot, hogy csemete korában idomítsa a fát; a fa és a mi róla mondatik, csak kép, az eszmének képe. Többet jelent, mint a mennyit mond, és épen ez a többet jelentő viszony, azaz fokozat adja meg aztán minden közmondásnak a maga becsét. Mivel pedig a gyermekek még nem oly korúak, hogy annyi tapasztalatot gyűjthettek volna, mely szükséges az ily képes beszéd egyszerre való, könnyű megértésére, szükséges, hogy a tanító alkalmas iskolai eseményeknél vagy elbeszélések után, vagy akár a magyar történelem tanítása közben idézze a megfelelő közmondást. A tanulók így jobban meg fogják azt érteni és könnyebben, maradandóbban meg is őrzik emlékezetükben. Ha pl. a tanuló saját rajzát dicséri, mielőtt azt teljesen elkészítette volna, a tanító ezekkel a szavakkal intheti őt «Nyugtával dicsérd a napot».

A tanuló már egy ilyen esetből is felfoghatja a közmondás általános igazságát; azonban hogy jobban megértsék a többiek is, a tanító egy alkalmas történetet is választhat, pl. Krözus, Solon és Cyrus történetét, a melyet az említett közmondás illustrálására

elbeszél. Ha a tanuló durva erőszakossággal, gorombáskodással akar valamit elérni, a tanító figyelmezteti őt helytelen eljárására s eléje tartja a közmondás tükrét: «Többet észszel, mint erővel.» Hogy még jobban értsék ezen közmondást, a tanító «A nap és a szél» czimű mesét is elbeszélheti, vagy «A szegény ember ökrei a róka és a medvéről» szóló mesét.

A közmondások alkalmazása, megmagyarázása által a tanulóknak nemcsak gondolkodó képességét műveljük, hanem képzelőtehetségét is és rászoktatjuk őket, hogy az egyes esetről az általánosra tudjanak következtetni.

A közmondások megmagyarázásánál tehát szükséges, hogy az egyes szók fejtegetése, az egyes képek megmagyarázása mellett még néhány olyan példát is alkalmazzunk, melyek segítségével a tanuló maga is megtehesse az utat az egyes tárgytól az általános igazságig. Ha pl. ezt a közmondást «Nem mind arany, a mi fénylik», meg akarjuk magyarázni, nem elég, hogy a tanulóknak azt mondjuk: Gyermekek a réz, az ón, a sárgaréz is fénylenek, de míg 1 klgr. réz 1 frt 80 krba kerül, 1 klgr. aranynak az értéke már százszornál is több; hanem szükséges, hogy nehány esetet felsoroljunk, hol ezen közmondást alkalmazni lehet. Pl. ha valakinek van szép háza, benne szép butorai, de sok az adóssága és nem bir hitelezőinek fizetni; ha valakinek szép felső ruhája, szép kalapja, fényes czipője van, de inge piszkos és rongyos; ha az asztalos egy asztalt készít, a melynek külső alakja szép, fénye vakító, de midőn használni akarjuk, szét megy minden porczikája: mind ezen esetekben elmondjuk, hogy «Nem mind arany, a mi fénylik». S csak emez egyes esetek megmagyarázása és tökéletes megértése után mondhatjuk ki az általános igazságot teszem fel ily formán: a *látszat nem mindig felel meg a valóságnak.*

III.

A nép gondolkodó, kedélyi, szellemi állapota, életmódja, foglalkozásai, társadalmi viszonyai szerint a közmondások tartalma és formája is változik. Azért a közmondások tanítására a tanítónak mindig nyílik alkalma. Véleményem szerint nem elég

a nemzeti nevelés érdekében, ha a tanító egy vagy két oly olvasmányt olvastat, mely néhány közmondást felsorol és ezeket megmagyarázza. A gyermekek így csak annyit tudnak meg, hogy a magyar népnek közmondásai is vannak; de ezek nem lesznek az ifjuság maradandó kincsei s nem fognak kellő időben serkentésül és intésül szolgálni. Ezt a czélt csak akkor és úgy érhetjük el, ha a tanító minden alkalmas pillanatot felhasznál a közmondások alkalmazására; ez által a közmondások az eszmetársítás útján a legkülönfélébb képzetekkel és tárgyakkal hozatnak vonatkozásba, jutnak kapcsolatba s így a növendék gyermek lelkének állandó, élő tulajdonává válnak.

A közmondások így válhatnak igazán *közmondássá*.

Nincs egyetlen egy iskolai tantárgy sem, melynek tanításánál föl ne használhatnók az alkalmas, tanulságos példabeszédeket és hol a tananyag helyesebb, világosabb megmagyarázásában közmondások igen jó szolgálatokat ne teljesítenének. Vegyük pl. a *természetrajzot;* mily gazdag a magyar ily — majd nem mondhatnók — *természetrajzi* közmondásokban. Ime nehány: A ki két nyulat hajt, egyet se fog. Eb a ki bánja, kutya a ki szánja. Sok kutya, nyúl halál. Zab hajtja a lovat, nem ostor. A szamár ott nő, a hol legel. A mely tyúk sokat kárál, keveset tojik. Kit a kigyó megmar, még a gyíktól is fél. Nem tiszta madár az, mely fészkét bepiszkítja.

Az *egészségtani* szabályok felsorolása alkalmával a közmondások szintén igen jól alkalmazhatók, pl. Nincs jobb, mint a jó egészség. Egy jó álom minden fáradságot helyre hoz. Tisztaság második egészség. Egy kis daganatért nem kell levágni a kezet. Kelletlen ott a kincs, hol jó egészség nincs.

A *földrajz* és a *történelem* tanításánál is felhasználhatjuk itt-ott az alkalmas közmondásokat; pl.

Nem egész világ Baranya, laknak Somogyban is. Nem Bátorban lakik, hanem Futakon. Dunába hord vizet. Nem egy nap épült Buda vára. Nem oda Buda. Magyarnak Pécs, németnek Bécs. Ungvári bor, beregi búza, nyíri makk nem szerez bőséget. Debreczenbe pipáért, Szegedre dohányért. Lassan foly a Tisza, boldog,

a ki iszsza. Több is veszett Mohácsnál. Ki a Tiszából nem ivott, nem is tarthatja magát igaz magyarnak.

Még a *számtannál* is nyilik alkalom a közmondások be-beszövögetésére; pl. Egyet mondok kettő lesz belőle. Három a táncz. Adjon Isten három *e-t*, három *f-t*, három *b-t*. Nem titok a mit két ember tud. Négy fal, négy szem között sok történik stb. stb.

IV.

Mivel a tanulók nem érthetnek meg minden közmondást egy hallásra, vagy az egyszeri alkalmazás után, a tanítónak iparkodnia kell, hogy azokat sokszor önállóan, még tárgyaktól különválasztva is körülírások, elbeszélések által megmagyarázza. Az olvasó engedelmével bátor leszek nehány közmondásnak ilyen körülírással való megmagyarázását közölni.

«*Szorgalom gazdagság, henyélés szegénység.*» A földmívelő, az iparos kevéssel kezdi, de ha dolgozik, ha szorgalmasan, okosan végzi munkáját és takarékos, idővel jó módra vergődhetik, gazdaggá lehet; viszont azt is láthatjuk némelykor, hogy gazdag földbirtokosok, kik nagy vagyont, sok földet, szőlőt, kertet örököltek, a helyett, hogy birtokaikon maradtak és munkásaikra, tisztviselőikre, a gazdaság helyes vezetésére ügyeltek volna, idegen helyeken tartózkodtak, henyéltek, tékozoltak és — tönkre jutottak. Munka, takarékosság által a szegény is gazdaggá lehet; a henyélés, munkátlanság és költekezés a gazdagot is koldusbotra juttatja.

«*Ki mint vet, úgy arat.*»

Csak az arathat, a ki vet; ez a természet rendjéhez tartozik. A ki jó magot és azt jó földbe veti, remélhet; jó és bő termést is várhat. Az erkölcsi életben is így van. Az egyik hazudik, mértéktelen evésben-ivásban, és pazarol: megvetés, betegség, szegénység lesz a sorsa. A másik igaz, munkás, takarékos, mértékletes, tisztesség, egészség, vagyonosság lesz a jutalma. Az okos földmíves tiszta, jó magot vet; hasonlóképen cselekszik a bölcs ember, a ki mindig igazat gondol s helyesen cselekszik. Ha jó aratást vártok, idejében jó vetésről kell gondoskodnotok.

«*Hamar szól, későn bánja.*»

A beszéd által örömet és fájdalmat okozhatunk mind magunknak, mind másoknak. Sokszor mond az ember, ha társaságban van, olyasmit, mi által a vele együtt levőket sérti; sokszor mond valamit, mi által saját titkait elárulja és magának árt. A meg nem fontolt, s tán nem is rossz szándékkal gondolt, de rosszul s rosszkor mondott szónak igen gyakran fontos, nem ritkán gyászos következményei lehetnek; ép ezért kerüljük a meggondolatlan, hirtelenkedő beszédet; máskülönben meg kellene azt bánnunk. S még hagyján, ha az őszinte megbánás, kiengesztelés elejét veheti a bajnak; de mily gyakori az az eset, hogy a mit elhirtelenkedve egy-egy elejtett szóval rontottunk, azt egy egész élet minden tettével sem tehetjük jóvá.

V.

A közmondások azonban nemcsak tartalmuknál, hanem alakjuknál fogva is becsesek. Végetlenül változó és meglepő formáik a nyelv szépségeinek egész csillagos egét tárják fel előttünk.

Azért kívánatos, hogy a közmondásokat már népiskolában is felhasználjuk a magyar nyelv szépségeinek bemutatására, s a növendékek összehasonlító, megkülönböztető tehetségének és élczképességének erősítésére.

Az iskola e tekintetben még nem tesz eleget. Használnak ugyan tanítóink közmondásokat az egyes mondatnemek szemléltetésére, sőt megkezdik alkalmazásukat már a helyesírás első szabályainak fejtegetésénél; de mindez édes kevés. Figyelmeztetnünk kell a tanulót a legtöbb közmondás szabályos tagoltságára, mintha csak verssorok lennének s a szabályos tagoltsággal járó hangsúlyosságra s ennek ikertestvérére, a nyelv dallamosságára. Igen sok közmondásunk a hangsúly mellett még rímes is, még pedig vagy a tagok végén (Ki korán *kel*, aranyat *lel*); vagy azok elején alliteráczióképen (*S*zegény ember *szándékát* *b*oldog isten *b*irja).

S mily gazdagok közmondásaink a szóalakzatok és képek dolgában!

Szóval a közmondásokat nemcsak tárgyi, hanem alaki szempontból is érdemes és szükséges tárgyalnunk, s noha alkalmazásuk

általános, mégis a legjobb szolgálatokat teljesítik a nyelv- és irálytani oktatásnál. Nincs a mondatalkotásnak az a neme, az egyszerű, sőt bizonyos tekintetben a szép stilusnak is az a változata, a melyre, legalább a népiskolában, a legtalálóbb példákat épen a közmondások ne szolgáltatnák. Különösen a fogalmazási gyakorlatokra szolgáltatnak igen gazdag anyagot. A tanító pl. elmondja a közmondást és a tanulók egy erre alkalmas elbeszélést készítenek. Vagy a tanító elbeszél egy történetet és a tanulóknak a történetre illő közmondások leírását adja feladatul. A tanító megmagyarázza a közmondást, és a magyarázatot a tanulók által saját szavaikkal iratja le.

VI.

De hiába beszélünk a közmondások módszeres tárgyalásáról, ha a tanító ezen tananyag iránt nem érdeklődik. A tanító a legjobb módszer. Ha a tanító a közmondásokat tartalmuk, alakjuk és pedagógiai becsük szerint ismeri és méltányolja, akkor bizonyosan iparkodni fog ezeket minden alkalommal fel is használni. Azért szükséges, hogy a tanítóképző intézetekben több figyelemben részesüljenek a közmondások. Nemcsak a nyelvtan tanárának volna kötelessége a közmondások fajait, irodalmukat, történetöket megismertetni és fejtegetni, hanem minden tanárnak alkalmaznia kellene őket saját tantárgyánál, a mennyire csak lehet s a mennyire az idő s a körülmények megengedik. Főképen pedig a pedagógia tanárának nyílik bőséges alkalma a közmondásokat és példabeszédeket a pedagógiai szabályokkal kapcsolatba hozni. (Freund Bernát úr, a nagy-bittsei nyilvános polg. iskola igazgatója, az intézet 1883—84. értesítőjében példabeszédekben közli a pedagógia szabályait.) Ha pl. a tanár a nevelés fontosságáról szól, mily jól alkalmazhatja a következő közmondásokat: Jó a példa, ha nem követik is. Példa után indul a világ. A tanítás szárnya a jó példa. Példát adni jóság, venni okosság. Jobb egy példa száz leczkénél. Ki mint szokja, úgy ropja. A mint szokja, úgy fogja. Jó nevelés legjobb szokás és soha sem esik drágán. A szokás természetté válik. Egy jó szokás többet ér három cselekedetnél. Jó utitárs a tudomány. Tudatlansággal egy szálláson lakik a gonosz-

ság. Nagy gyalázat a tudatlanság. Kinek szíve telve, megnyílik a nyelve.

Azon olvasókönyvekben, melyeket a tanítóképző intézetek használnak, nem lenne szabad hiányozniok a kellően megválogatott közmondásoknak s a mint mondám mind a pedagógia, mind a magyar irodalom tanárának e példabeszédeket és közmondásokat nagyobb figyelemmel, melegebb érdekeltséggel és czélszerűbb módszerrel kellene tárgyalniok a mostaninál. A milyen a tanítóképző tanár, olyan a tanítóképző intézet; a milyen a tanítóképző intézet olyan a tanító, és a milyen s tanító olyan a népiskola.

Léderer Ábrahám.

MAGYAR KÖLTŐK HITVESEI.

A mint a teljes pompájában előttünk hömpölygő óriási folyam szemléleténél önkénytelenül azokra a picziny forrásokra gondolunk, melyeknek a folyam létét köszöni, úgy a nagy költők remek alkotásaiban gyönyörködve is önkénytelen érdeklődéssel kutatjuk-keressük azokat a behatásokat, melyek a költő lelkében a megfelelő érzelmeket, hangulatokat előidézve, a remekműveket megteremteni segítettek. Ezért, különösen ezért érdekes előttünk a költők életének minden kicsinyes változása, minden muló viszony, minden futó kaland; jogot tartunk magán-életük, összeköttetéseik ismeretére, s ismerni akarjuk barátaikat, ellenségeiket. S ha már a legcsekélyebb dolog is, mely e szellemóriásokra vonatkozik, leköti figyelmünket, természetes, hogy azoknak, kik reájuk a legerősebb, legmaradandóbb behatást gyakorolták, kik hozzájuk társul szegődtek az egész életen át, s örömeikben, bánatukban, jó és balsorsukban osztozkodtak, kik mindenek felett szerették őket, s kiket ők szerettek: feleségeiknek, gyermekeik anyjának élete, természete, társadalmi és női egyénisége csaknem oly mértékben érdekes előttünk, mint magának a költőnek egyénisége.

Ily feltevésből kiindulva bizton hiszszük, hogy olvasóink érdekkel szemlélik azt a négy arczképet, mely füzetünket díszesíti. Aranynét, Vörösmartynét, Petőfinét és Tompánét, a négy legnagyobb magyar költő hitvesét — özvegyét ábrázolják azok, melyeket midőn a «Vasárnapi Ujság» után közölni szerencsések vagyunk, a következő életrajzi adatok kíséretében mutatunk be olvasóinknak.

Arany Jánosné, született *Ercsey Johanna* 1821-ben született, s 1840-ben ment nőül Aranyhoz. Kedves, szelíd lelkű magyar asszszony volt, kit nem rég kísértünk örök nyugalomra; nemes női

tulajdonságaiért mindnyájan szerettük őt s emlékezete szent lesz előttünk minden időkben. Aranyné 1882-ben maradt özvegyen, s a negyvenkét évi házasság alatt nemcsak mint hűn szerető hitves, mint jó anya és gazdasszony mutatott soha nem feledhető nemes példát, de a gyöngédség, gondosság és önfeláldozás magasztos eré-

ARANY JÁNOSNÉ.

nyeiből is halhatatlan baberokat fűzött nevéhez. A szeretet és tisztelet érzelmét, melyet az ő egyszerű, nemes egyénisége keltett, csak fokozta bennünk a hála azért az önfeláldozó gondosságért, melylyel a nemzet nagy lantosát egy hosszú, szenvedésteljes éteten át körülvette, megédesítvén életét, fokozván és erősítvén munkakedvét.

Házasságuk első idejében Szalontán éltek a kis jegyzői lakban, menten az élet gondjai-bajaitól, melyek később oly súlyosan nehezedtek rájuk. «Egyszerű dal egyszerű szív s lélek, Sorsosi az avatag födélnek» énekli Arany, s hozzá teszi: «Földi ember kevéssel beéri, vágyait ha kevesebbre méri.»

VÖRÖSMARTY MIHÁLYNÉ.

S ők valóban szerények, vídámak és kevéssel megelégedők valának mind a ketten, s míg a költő lantját pengetve csodaszép dalokat zengett: hű neje szerető gonddal szorgoskodott, hogy férjét az élet prózájától megóvja s számára az «otthont» mindenek fölött kellemessé tegye. Nem csak itt, később is, midőn anyagi gondokkal kellett küzdeniök, rend, tisztaság és csinosság uralko-

dott Aranyék házában, s a női munka és gondosság pénzen meg nem vásárolható jólétet varázsolt körükbe. Majd midőn a honfibú a költő lelkét lesujtá, midőn a hosszantartó kínos betegség testét megtöré, a szerető hitves vigasza, gondos ápolása nyújtott enyhülést, gyógyulást.

PETŐFI SÁNDORNÉ.

Két testi és lelki szépséggel gazdagon megáldott gyermekük volt: László és Juliska. Mindketten a szülők örömére, büszkeségére fejlődtek s megvalósultak bennük és általuk a szülői szeretet legszebb reményei, méltó jutalmául Aranyné nemes női szívének, ki életét teljesen férje boldogságának és gyermekei nevelésének szentelé. De csak László maradt életben aggkoruk vigaszára, Ju-

liskát, ki Széll Kálmán szalontai lelkész neje volt, korán elvesztették.

Első virág korában hunyt el a szép ifjú nő, midőn kis leánykájának, Piroskának életet adott. Piroskát, szeretett Juliskájokra való fájó emlékezések között, Aranyék nevelték fel leírha-

TOMPA MIHÁLYNÉ.

tatlan gonddal és szeretettel, s megérték mind a ketten, hogy szép, viruló hajadonná serdült. De a Juliska halála által ütött seb soha sem hegedt be a szülők szívében s mély meghatottsággal olvassuk «Toldi szerelmé»-ben, hogy a költő lantja unokájához szólva évek mulva is ilyen bús emlékezésekre fakad:

«Az a komoly érzés játszi kedély mellett,
Melyért idegennek is szeretni kellett,
Nyilt szív, ajak és arcz, nevető nagy kék szem,
Róla vetett árnyék, de nem ő az még sem.
Soha ne értsd a bút, mi ide van írva:
Vigyük a te részed, mi öregek, sírba. —»

Aranyné ezt a nagy csapást is keresztényi nemes lélekkel tűrte, derült női kedélye nem tört meg az anya szenvedése, fájdalma miatt. Ő vigasztalta, bátorítá a csüggeteg s testi szenvedések által is gyötört atyát, s bár maga is testileg beteg volt, erőt merített a férje iránti szeretetből s kötelességérzetből. Csak az az egy óhajtása volt, hogy férjét, kinek életéről az orvosok lemondtak, s kinek élete egy-két éven át csak csöndes haldoklás volt, haláláig híven ápolhassa. És nem roskadt le a betegápolás fáradságai, az előre látott elválás fájdalmai alatt. Ő fogta le a nemzet drága halottjának örök álomra hunyt szemeit, s azon forró vágygyal kisérte sírjába, bárcsak mielőtt követhetné a halálba azt, ki neki egy egész világ s kinek ő mindene volt.

A gondviselés csakhamar teljesítette ezt a kívánságát; alig két évvel élte túl férjét s folytonos, lassú hervadás után hirtelen, halálküzdelem nélkül vált meg az élettől, szeretett Piroskájának ápoló karjai között. Arany Jánossal egy sírba temették, s holta után a sírban és az égben egyesült azzal, ki életében neki köszönheté nyugalmát, enyhülését, boldogságát s épen ezért részben még költői dicsőségét is.

* * *

Vörösmarty Mihály neje *Csajághy Laura* volt. Mint érdekes és szép arczú, könnyed karcsú termetű fiatal leányt Bajzáéknál látta és szerette meg Vörösmarty, ki akkor már rég túl volt a fiatalkor rajongásán. Csajághy Laura, a Bajzáné huga, vidám kedélyű, mély érzésű s élénk szellemű, de egyszerű keresetlen modorú s szerény fiatal lány volt. Vörösmartyt, a költőt ismeretlenül is tisztelte, s reá lelkesedéssel és hódolattal gondolt, de nem is álmodta, hogy az a csöndes, komoly férfi igaz, szenvedélyes szere-

lemre gerjedt iránta. Vörösmarty sem merte remélni, hogy érzelmei a fiatal leánynál viszonzásra találtak, s hogy mégis megértették egymást, azt főkép Bajzának köszönhették, kinek Vörösmarty és Laura is elmondták, mit önmaguk s egymás előtt is gondosan rejtegettek. Eljegyzésük idején írta Vörösmarty menyasszonyának a «Merengő»-höz czimű örök szépségű költeményt, melynek megsárgult papirosát a szerető hitves s a gyászoló özvegy szentelt ereklyeként őrizgeté.

Csajághy Laura 1843 május 9-én ment nőül Vörösmartyhoz s 12 év mulva 1855-ben maradt özvegyen. Neki is, mint Aranynénak még férje életében sok bánat jutott osztályrészeül s a mily hűn szerette Vörösmartyt, ép oly gondosan ápolta őt hosszantartó betegsége idejében; s ez az ápolás annyival nagyobb feladat volt, mert Vörösmarty a forradalom leveretése után a bujdosás alatt megtörve, a honfibú által lesujtva, lelkileg is beteg, csüggeteg volt. E hosszú — öt évig tartó — betegápolás sem türelmetlenné, sem csüggedtté nem tették Vörösmartynét, erőt és vigasztalást merített ő három szép gyermeke, Béla, Ilonka és Erzsébet helyes fejlődésének szemléletéből. Csak akkor sújtotta le teljesen a bánat mikor a halál elszakitá attól, kit oly igazán szeretett, oly odaadással ápolt, s kit egész haláláig — mely 1882-ben következett be — vigasztalanul siratott.

* * *

Petőfi neje *Szendrey Julia* ellentéte volt Vörösmartynénak, eleven szikrázó szellem és rajongó ábrándozás voltak sajátjai s a szenvedélyeiben túlságokra hajló nő jelleme nagyon illett a szabadságharcz lánglelkű költőjéhez. Szendrey Julia 1847-ben atyja ellenzése daczára ment nőül Petőfihez.

«Atyád egyetlen egy örömsugára vagy,
Eljöttöd kebliben rideg vad éjet hagy
S haragja, búja, mint két rém velünk lebeg;
Leány, hozzám jösz-e? Ifju, hozzád megyek.»

Énekli Petőfi, s valóban Julia feláldozza szerelmének családját, az anyagi jólétet és a világi előítéleteket, csakhogy nejévé legyen a költőnek, kit ábrándos lelkének egész rajongásával szeretett. Remek szép költeményeket csalt ez a viszony Petőfi lantjára, ki nejével két évig 1849 jul. 31-én bekövetkezett haláláig igen boldogan élt. Boldogságukat egy kis fiucska születése tette teljesebbé, kit Petőfi azzal az óhajtással szorított keblére, hogy:

«Vajha egykor ekkép szólanának,
Nem búsulva, sírom szélinél:
‚Meghalt; de nincs kára a hazának,
Nincs, mert lelke a fiában él.'»

A költő óhajtása nem teljesedett, szelleme, neve nem maradt fen fiában, mert az felserdült ifjú korában, még anyja életében meghalt. Petőfiné majd 20 évvel élte túl férjét; férje halála után pár évvel levetette az özvegyi fátyolt, nőül ment Horváth Árpád egyetemi tanárhoz, s 39 éves korában 1868-ban halt meg.

* * *

Tompa Mihálynét, született *Zsoldos Emiliát* leginkább Aranynéval hasonlíthatjuk össze. Ő is olyan szelíd lelkű csöndes, egyszerű nő volt, mint Aranyné, noha érzékenyebb kedélyű. Gyöngéd nőies természete teljesen összeillett a «virágregék» s az «Olajág» vídám, szelíd lelkű költőjével, kivel 1849-ben lépett házasságra. Szerették is egymást lelkük egész mélységével, egész gyöngédségével. Szerették és vigasztalták egymást a bánat napjaiban, melyeket a sors súlyos csapásai bőven kimértek számukra. Tompa sok szép költeményben örökíti meg neje nemes női tulajdonainak emlékét s hálával emlékszik meg arról a jó hatásról, melyet neje az ő költészetére, az ő bánatos lelkére gyakorolt.

«És lelkemre nyugalom száll,
Az élettel úgy kibékül,
De hánykódó, zivataros
Tenger lenne nálad nélkül!»

írja nejének egy meleghangú költeményben. S valóban Tompáné nyájas és szelíd egyénisége sok nehéz órában adott vigaszt és megnyugvást a költőnek, midőn egymásban feltalált boldogságukat a bánat felhői elhomályosították. Egymásután három szép kis gyermeküket kísérték ki a temetőbe, s ez testileg-lelkileg megtörte őket. De a gyermekeik elvesztése miatt lelkükön rágódó közös bánat még közelebb hozta őket egymáshoz, még bensőbb lett szeretetük és gyöngédségük, még erősebb ragaszkodásuk egymás iránt. Tompa szívbajt kapott és sokat szenvedett, sokat betegeskedett élete utolsó éveiben, de a mily mértékben súlyosodott a férj baja, nejének a gyönge beteges asszonynak azon mértékben adta vissza erejét a hitvesi ragaszkodás. A gondviselés megengedte Tompánénak, hogy szent kötelességét, beteg férje ápolását, gondozását híven teljesíthesse; 1868-ban özvegyen maradva, sírig tartó gyászszal szívében 12 évvel élte túl a költőt, s 1880-ban 50 éves korában halt meg Putnokon.

NEMZETI NŐNEVELÉS A VIDÉKEN.*

(Meczenzéf és iskolája.)

Mélyen tisztelt Nagysád! A *N. Nőnevelés* deczemberi számában nagyságod egy fölhivást intézett volt növendékeihez, fölszólítva őket, hogy jelenlegi helyzetükről, működésükről és szerzett tapasztalataikról nagyságodat értesítsék. Noha apróbb tudósításokkal már eddig is alkalmatlankodtam, a felhívás arra bátorított fel, hogy nemcsak működésemről, de a mi iskolánk állapotáról is részletesebb tudósítást küldjek nagyságodnak s a mellett működésem színhelyét, *Meczenzéfet*, e kicsi, de érdekes városkát és ennek sok tekintetben eredeti lakosait is megismertessem nagyságoddal.

Alsó-Meczenzéf Abauj-Tornavármegyében, Kassától mintegy 50 km. távolságban egy hegyek által körülvett szép völgyben fekszik. E városkát megyéje határain kívül alig ismerik; azok is, kik hazánk leírásával foglalkoznak, rendszerint csak azon megjegyzéssel emlékeznek meg róla, hogy «lakói iparral és bányászattal foglalkoznak».

De ha így azok előtt, kik hazánk földrajzát csak tankönyvekből, vagy a hirlapok tárczáiban megjelenő útleírásokból ismerik: ismeretlen marad is városunk, azért ismerős lesz neve — nemcsak hazánkban, de a haza határain túl is azok előtt, a kik az egyes helyeket azok produktumai után ismerik meg.

Így Meczenzéf is ismerős lesz az iparral, különösen a vasipar-

* E levél a sugárúti polg. isk. tanítónőképző-intézet igazgatójához, Zirzen Janka úrnőhöz volt intézve, kinek szivességéből készséggel közöljük. Szerk.

ral foglalkozó nép előtt, mert lakói nemcsak az országot, hanem a szomszédtartományokat is mind bejárják, hogy iparuk termékeit — a mely tisztán a vasiparra szorítkozik — mindenfelé elárusítsák.

S míg más városokat szép épületei, nagyvárosias külseje, élénk társadalmi élete, fényes mulatságai tesznek nevezetesekké: addig Meczenzéfet — habár nem a magasabb körök, hanem az iparososztály előtt — *szöge, ásója* és *kapája* teszi ismeretessé.

Azt hiszem, kevés ilyen várost lehetne találni hazánkban, a melynek lakói mind iparosok legyenek és mind az iparnak ugyanazon egy ágával foglalkozzanak, mint a meczenzéfiek. Itt a városi előljáróságon (a kik szintén eredetileg legtöbbnyire iparosok voltak), a papon, doktoron és tanítókon kívül alig van három férfi, a ki nem iparral foglalkoznék.

Hétköznapokon az iskolás gyermekeken kívül alig lehet az utczán napközben embert látni, mert a felnőttek már hajnalban elmennek a bányákba és hámorokba, s onnan csak este 5—6 óra tájban térnek haza munkájukból, üres tarisznyákkal vállukon, piszkosan, befeketítve, fáradtan, kimerülve, hogy este aztán a családi tűzhelynél kipihenhessék a napi fáradalmakat és jóízűen elkölthessék az ebédet, a melylyel a háziasszony az apró sereg közörömére már készen várja a munkából hazatérő férjet.

S ez így megy nap nap mellett. De bezzeg más élet mutatkozik itt vasárnap! Higyje meg nagyságod, nagyon sokszor eszembe jutott, hogy mikor az Isten a tízparancsolatban a vasárnap megszentelését elrendelte, talán senkivel sem tett olyan jót, mint a meczenzéfiekkel; és azt hiszem, e pihenő nap kellemeit kevés helyen tudják annyira fölhasználni, mint épen itt. Nekem úgy tünik föl mindig, mintha itt e napon nemcsak az emberek öltenék föl ünnepi ruhájukat, hanem mintha ünnepi ruhába öltöztetnék az egész várost.

Ilyenkor nem olyan kihaltak az utczák, mint máskor rendesen, hanem már kora reggel megélénkülnek; s mikor a misére hívó harangok megkondulnak, egész tömegben hullámzik a nép a templom felé. (Mert — megjegyzendő — hogy városunk lakói mind a legbuzgóbb katholikusok, a kik a vasárnapi istentiszteletet soha el

nem mulasztják.) Érdekes képet nyujt ilyenkor az utczán hullámzó nép, ünnepi díszében. Kevés népnek van szebb, fényesebb, festőibb viselete, mint a meczenzéfieknek, a melyet teljes díszében csak ünnepnapokon vagy temetések alkalmával lehet látni. Mert egyik legsajátságosabb szokása e népnek, hogy míg mások temetéseknél a legegyszerűbben, gyászba öltöznek, addig ezek épen ilyen alkalommal öltik föl legdrágább ruháikat, úgy hogy ekkor úgy tünik föl, mintha a fényben egymást fölülmulni akarnák.

A menyecskék világos színű nehéz selyemruhát, fekete selyem csipkés köténYt, selyemmel és aranynyal himzett rövid bársony pruszlikot viselnek, s e szép öltözéket egy kis rövidujjú, fehér batisztingváll, egy kis pirossarkú sárga csizma és egy hosszú, fekete szalagcsokorba végződő aranyos párta (fejkötő) festői viseletté egészíti ki. A menyecskék soraiba a leányok is belevegyülnek, a kik hasonló drága és épen ilyen festői öltözékben járnak, azzal a különbséggel, hogy náluk a kis aranyos fejkötő helyét egy más dísz pótolja, t. i. az egy fonatban lelógó haj fölött egy világos színű, nagyon széles szalagból készült csokor.

A férfiak öltözékében semmi sajátszerűt nem találunk; ezek többnyire csak fekete posztóból készült egyszerű magyar nadrágban, rövid, fényes gombos, zsinórozott zekében és kerek kalapban járnak. A kik egy meczenzéfi férfival valahol úton találkoznának, azok e magyaros jellegű öltözékről bizonyosan azt következtetnék, hogy egy alföldi magyar embert látnak, de csalódnának, mert itt a magyar ruha alatt német, vagy — mint ők magukat nevezik — *mánta* ember rejlik.

A meczenzéfiek a XII. században, a II. Géza uralkodása alatt hazánkba költözött németek utódai, a kik nemcsak nyelvüket, hanem nemzeti szokásaikat és ősi jellegüket is hét századon keresztül sértetlenül őrizték meg. Ez csak úgy volt elérhető, hogy ők az idegen elemektől nagyon távol tartották magukat, a többi néptől egészen elzárkózva éltek, azokkal egyáltalán nem keveredtek, úgy annyira, hogy mindig csak a saját nemzetiségükből valókkal házasodtak; ebből természetesen az is következett, hogy e városka lakói mind közelebbi rokonságban állanak egymással. Nyelvük, a mánta

nyelv, eredetileg német, de mégis nagyon eltér a német irodalmi nyelvtől annyira, hogy a német nyelvet tökéletesen beszélő ember sem képes eleinte egyetlen szót sem érteni nyelvükből.

A meczenzéfiek egyik legszembeötlőbb jellemvonása *az összetartás* és *az egymáshoz való ragaszkodás*. Ez teszi érthetővé, hogy itt, Magyarországban, teljesen idegen nép között is képesek voltak annyi századon át sértetlenül megőrizni nemzeti jellegüket. De nem csak itt, a hol két külön községet alkotnak, de még ott is, a hol mindig idegen emberekkel érintkeznek, egészen idegenek között élnek, pl. Amerikában (a hova nagyon sokan, egyszerre 40—50 emberből álló csoportokban vándorolnak ki), ott is elkülönítik magukat a többi emberektől és egészen az ősi szokások szerint élnek. S ősi szokásaikhoz annyira ragaszkodnak, hogy a házasulandó legény és férjhez menendő leány, a kik Amerikában jegyezték el egymásnak magukat, nem törődve a hosszú út fáradalmaival, igen sok esetben hazajönnek Meczenzéfre megesküdni. Itt a rokonok körében a régi szokások szerint megtartják a lakodalmat, s aztán pár nap mulva ismét visszatérnek tengerentúli új hazájukba.

S mint ilyen patriarchális és a régi szokásokhoz híven ragaszkodó, valódi konzervativ jellemű nép — természetesen — nem nagy kedvelője az idegennek és különösen az újításoknak még akkor sem, ha azok saját javára történnek is. Azt hiszem, előttük nagyobb ellenség nem lehetne annál, mint a ki bármi tekintetben is mint reformátor akarna föllépni közöttük, a ki az ő nyelvüket vagy ősi szokásaikat eltörülni igyekeznék.

S ebben a tekintetben nekünk tanítóknak egy kissé kényes is velük szemben a helyzetünk; nekünk épen e nép megmagyarosítása a főczélunk, s mindenkor a legnagyobb tapintattal és elővigyázattal kell eljárnunk, hogy bennünk is ezen ősi szokásaira féltékeny nép ne újítókat — s így ellenségeket — hanem barátokat lásson.

Egy másik szép vonás, a mely e népet általában jellemzi: *a tisztaság szeretete;* s ez nemcsak öltözékük tisztaságában, hanem minden tettükben és minden őket körülvevő dologban nyilvánul. Elképzelheti nagyságod, hogy milyen kellemesen hatott rám ide-érkezésem alkalmával az a tisztaság, a mely az idegent itt méltán

meglepheti! S mondhatom, hogy azok a hófehérre meszelt házikók melyeknek a tisztaságtól csillogó ablakaiból mindenütt a szép pelargóniák, rezedák, verbénák és más eféle szebbnél szebb virágok bukkantak elém, már magukban elegendők voltak arra nézve, hogy előre is megkedveltessék velem e városkát és annak lakóit, önkénytelenül eszembe juttatva a Petőfi szavait:

«Szeresd a virágot
És ne féltsd szívedet,
Mert ki ezt szereti,
Rossz ember nem lehet.»

Hogy föltevésem s előérzetem e tekintetben nem csalt meg, azt most már tapasztalatom bizonyítja, s így a legnagyobb örömmel írhatom azt nagyságodnak, hogy én itt Meczenzéfen, ebben a minden zajtól elzárt, félreeső, csöndes városkában nagyon is jól érzem magamat és teljesen boldog, elégedett vagyok.

Csak most veszem észre, hogy kissé igen is mélyen merültem városunk ethnografiai viszonyainak ismertetésébe, holott levelem czéljául első sorban iskolánk megismertetését tűztem ki, tudván, hogy ez nagyságodat közvetlenebbül érdekli. Nem akarok türelmével visszaélni, áttérek tehát iskolánk megismertetésére.

Iskolánk egy állami ipar-tanműhelylyel egybekötött felső népiskola, melyben eddig a fiúk számára három, a leányok részére két osztály van fölállítva.

A nagyméltóságú miniszter úr, midőn iskolánkat fölállította, az ismeretterjesztésen kívül kettős czélt tűzött ki ez iskola föladatául: *magyarosítást* és a *vasipar fejlesztését, tökéletesbítését.*

Hogy mennyire fogja az állam iskolánk által kitüzött czélját elérni: ez a jövő titka. Mi, kik az intézethez tartozunk, bizton reméljük a sikert. S hogy e reményünk nem alaptalan, azt eléggé mutatja azon körülmény, hogy bárha intézetünk még gyermekéveit éli (mivel még csak 1882. év november 1-én nyittatott meg), igen szép eredményekre hivatkozhatik. Így, hogy többet ne említsek, a harmadik osztályba járó növendekek, sőt már a második osztályba járók is, a magyar nyelvet egész folyékonyan, hiba nélkül beszélik; az ipar-tanműhelyből pedig, a mely csak ezen iskolai évben állítta-

tott föl, már eddig is oly szép tárgyak kerültek ki, a melyeket nemcsak a laikusok bámultak meg, hanem a melyek a szakértők dicséretét is kiérdemelték.

Az ipar-tanműhelyre vonatkozó megjegyzéseim — természetesen — csak a fiúiskolára vonatkoztak, de a magyar nyelvben fölmutatott eredmény dicsősége már a leányiskolát is illeti; sietek hozzátenni, hogy e megjegyzéseimért nem érhet engem a szerénytelenség vádja, mert ezek csak a multra vonatkoztak, mikor mi, a leányiskola tanítónői, még a sugárúti képző intézet növendékei voltunk, s így nekünk az eddig fölmutatott eredményben semmi érdemünk sincs. Mi legfölebb azon reménynyel kecsegtethetjük magunkat, hogy *talán* nekünk is fog sikerülni az év végén az előbbi évekéhez hasonló sikert fölmutatni.

Őszintén megvallva, az év elején én a lehetetlenséggel láttam határosnak azt, hogy mi ezeket a német gyermekeket valaha magyar leányokká változtathassuk át; és a hányszor végig néztem tanítványainkon, mindig valóságos csodának tünt föl előttem azon eredmény, a melyet kollégáink tavaly fölmutattak, — egy olyan csodának, a melynek kivitelére magamat képtelennek tartottam. Azt hiszem, nem csodálkoznék nagyságod e látszólagos kishitüségemen akkor, ha látta volna, milyen volt az a benyomás, a melyet reám növendékeink először tettek.

Társnőimmel együtt én is, mint mindnyájan, a kik a tanfolyamot bevégeztük, már az egész harmadik éven át, mikor a gyakorlati tanításokkal is foglalkoztunk, előre a legszebb képeket alkottuk magunknak azon időről, midőn tanulmányainkat bevégezve, oly sok évi fáradozásunknak gyümölcseit élvezhetjük; midőn azon dolgokat, a melyekre eddig bennünket tanítottak, majd átadhatjuk másoknak: midőn tanítónők leszünk.

S a tanfolyam utolsó évében már minden egyes tárgy tanulásánál elgondoltuk, hogy miként fogjuk pár hónap mulva azt már mi tanítani. S azt hiszem, nem volt közöttünk egyetlen egy sem, a ki gondolatban már előre ki ne színezte volna maga előtt a legszebb történelmi eseményeket; a ki ki ne dombortotta volna már sokszor képzeletében egy Nagy Sándor, egy Mátyás, egy Rákóczy vagy

Zrinyi Ilona alakját úgy, a mint azt a gyermekek szeme elé fogja állítani. Bizonyára kiválasztotta már előre mind, hogy miféle olvasmányokat fog bemutatni tanítványainak a Tompa, Vörösmarty, Petőfi és Arany műveiből, hogy azok irodalmunk ezen kitünőségeit kellőképen méltányolni és tisztelni tudják; s nem egyszer fordult meg bizonyosan minden egyesnek a fejében azon gondolat, hogy miként ismerteti majd «Toldi»-t, hogy a növendékek irodalmunk e drága gyöngyének valódi értékét felfoghassák. Alig vártuk az időt, midőn mindez nem csupán képzelet lesz, hanem igaz való.

S most ezeknek előrebocsátása után elképzelheti nagyságod, mit érezhettem, mikor a tanév megnyitása alkalmával alig várva, hogy megláthassam leendő tanítványaimat, beléptem az iskolába. Szerettem volna megismerni azonnal mindenik kis tanítványomat s így nevük után tudakozódtam. Az elsőtől: «Mária Stark», a másodiktól: «Magdalna Pöhm» és sorban mindtől ezekhez hasonló feleletet kaptam. Hát még mikor azt észrevettem, hogy a hozzájuk intézett beszédemet csak vagy három gyermek értette meg, a többi csak nézett rám úgy, mint a ki az egészből egyetlen szót sem ért. Leírhatatlan volt megdöbbenésem. S ezt nagysádon kívül az én kedves német nyelvtanítónőm tudja leginkább elképzelni. A kinek három hosszú éven át volt alkalma rajtam tapasztalni azt, hogy egy alföldi magyar leánynak milyen nehéz megbarátkozni a német nyelvvel.

Az első pillanatban szomorúságomban mindjárt búcsút mondtam Mátyásnak, Zrinyi Ilonának, de még inkább Aranynak és Petőfinek, s az ezekről képzeletemben megalkotott képeket egy pillanatra a «*der, die, das*» sötét képei váltották föl, a melyek engem már annyi éven át üldöztek.

Sajnáltam magamat, a kinek legszebb tervei és reményei meghiusultak, de talán még jobban sajnáltam tanítványaimat, a kikre most az az élvezet várt, hogy az én német beszédemben gyönyörködjenek! De a dolgon változtatni nem lehetett, s így nyugodt megadással néztem sorsom elé.

Aggódásaim között eszembe jutottak azon örök igazságot tartalmazó szavak: «*az erős akarat minden akadályt legyőz*», s így

azzal vigasztaltam magamat, hogy ha akarok, fogok én tudni tanítani még németül is. Az akarat pedig nem hiányzott!

Nem akarom nagyságodat untatni annak leírásával, hogy menynyi gondot okozott nekem az első hetekben az óráimra való előkészület, a mely azt célozta, hogy a mit magyarázni akarok magyarul, azt németül is *helyesen* és *minden fönakadás nélkül* elmondhassam; nem akarom leírni, hogy milyen szoros barátságot kötöttem a Ballagi-szótárral, és hogy milyen jó segítőm volt ez nekem; csak azt írom meg, hogy a tanév első harmadában annyira jutottunk a magyar nyelvvel, hogy az évharmad végén (karácsonykor) a szótár nyugalomba került, s nem kellett a magyarázatoknál német szó, mert a gyermekek már mind értettek magyarul.

A második évharmadban pedig már oly szépen haladhattunk, hogy az év elején félretett terveimet részben ismét föleleveníthettem; a kiválóbb történelmi alakokról képzeletemben megalkotott képeket ismét felújítottam, s ezeket főbb vonásaikban tanítványaimmal már meg is ismertettem. Csak *részben* és csak *főbb vonásaikban,* mert csakhamar rájöttem, hogy a tanulóévekben alkotott eszményképeket nem csak *nem lehet, nem is szabad* megvalósítni az iskolában. Ellenben igen jók azok arra, hogy lelkesítsenek bennünket. E lelkesültség ad kitartást és biztosítja a sikert. Tompát, Petőfit és Aranyt ismerik is már növendékeim némileg, — az igaz, még eddig csak pár költeményből, — de remélem, hogy jövőre, ha tanintézetünk polgári iskolává alakíttatik át, — a mint az tervezve van, — akkor már a negyedik osztályban lesz alkalmam a nagy magyar költők műveit részletesebben megismertetni és általuk nemcsak megtanítani, de meg is szerettetni tanítványaimmal az édes hazai nyelvet.

És ha ennek a reményemnek valósulása bekövetkezik, akkor először is nagyságodat fogja ezen örömről legelőször értesíteni hálás növendéke

Nagy Luiza.

A JELLEMKÉPZÉS MÓDSZERE.

(Befejező közlemény.)

III.

Ha a nevelő oktatás jellemképző befolyását a vallásnál, anyanyelvnél, történelemnél, földrajznál, természetisménél, éneknél és tornázásnál különösen kiemeltem: ezzel nem azt akartam mondani, hogy az iskola többi discziplináinak nem lehet nevelő, jellemképző hatásuk. Minden tantárgy, ha pedagógiailag helyesen kezeljük, befolyást gyakorolhat és gyakorol is a jellem fejlődésére és képzésére, mert hiszen *Smiles* szerint minden gondolat, minden cselekedet, minden érzés hozzájárul a hangulat, a szokások és az értelem képzéséhez, s befolyással bír jövendő életünk minden tettére.

A növendék tanulása: munka, erkölcsi tett, kötelesség.

A *munka* a gyakorlati jellem képzője, mert sok erény gyakorlását foglalja magában, mint pl. a *figyelem, önuralom, kitartás, szorgalom* és más erényeket. A munka létünknek törvénye, s minden, mi az emberben nagy, munka által támad. Nem a munka, hanem a henyélés az ember átka; ez utóbbi megmérgezi a testet és lelket egyaránt s minden romlottság dajkája. A társadalom minden osztályának, a különböző állású embereknek munkálkodniok kell; némelyeknek kézzel, másoknak fejjel. A hol nincs munka, ott nincs élet sem az anyagi sem az erkölcsi világban. A munka által uralkodunk — mondta *XIV. Lajos*. Oly igazságok ezek, melyeket az ifjuságnak ismernie kell. Be kell látnia, éreznie kell, hogy szégyen, gyalázat, ha szüleinek munkájából él és ruházkodik anélkül, hogy nekik némi viszontszolgálatot tenne, és hogy a legszebb hála, melyet szülei iránt tanusithat, abban áll, ha szorgalmas és

figyelmes. A nevelő tanító nem fordíthat elég nagy gondot arra, hogy a gyermek lelkébe ne vésse, mily fontos a hivatásunk iránt való buzgalom és hű odaadás; s fölötte szükséges, hogy őt szigorú következetességgel iskolai teendőinek pontos és lelkiismeretes teljesítésére szorítsa. De mielőtt ezt jogosan és eredménynyel tehetné, nem szabad elmulasztani, a gyermeket a *munkára előkészíteni, tevékenységi ösztönét* helyes útra terelni. E tevékenységi ösztön — mondja *Lange Wichard* — veleszületik minden emberrel, minden egészséges gyermekben kielégítést kíván. E kielégítés eleinte a czéltalan munkában vagyis a *játékban* nyilvánul, de ez a foglalkozás is, ha helyesen vezetik, *munkakedvre és munkabirásra* tanít. Azért a munkának eleinte csak játéknak kell látszania, s e tekintetben a *Fröbel*-kertek megbecsülhetetlen szolgálatot tesznek az észszerű nevelésnek és jellemképzésnek. Mert itt tanulja s szokja meg a gyermek az öntevékenységet, s ezzel együtt a munkához való igazi szeretetet és kitartást. Igaz ugyan, hogy régebben nem voltak gyermek-kerteink, sőt még kisdedóvók is csak ritka helyen voltak találhatók, és mégis támadtak nagy emberek és nemes jellemek; de az is tény, hogy csak vas szorgalom és munka, szakadatlan öntevékenység és kitartás által küzdhették fel magukat az akkori kezdetleges és sokszor természetellenes tanításmód mellett.

Az öntevékenység iránti kedvet korán ébreszszük fel már növendékeinkben; erősítsük önbizalmukat a jól végzett munka helyeslésével és megdicsérésével, hogy ezáltal is új tevékenységre s a nehézségek bátor leküzdésére sarkaljuk őket. E tekintetben iskoláink működése még sok kívánni valót hagy hátra, s egész oktatásunk abban a hibában látszik leledzeni, hogy a gyermekeknek szenvedőleges szerepük mellett az aktivitásból nagyon is keveset juttat, s nem iparkodik őket önállóságra, öntevékenységre szoktatni. Önmunkálkodás helyett aztán igen gyakran gyámoltalanságot teremt. Tanítóink nagy része csak tradál, a hol fejleszteni kellene; a feleletet vagy szájukba rágják növendékeiknek, vagy pedig maguk felelnek, s így a gyermeket gépies utánmondásra szoktatják.

Csak az olyan tanítás, mely az ifjuság *öntevékenységét* szemmel tartja, mely tehát a gyermekekben a tanítás iránti érdeklődést,

az abban való kedvtelést felkölti; mely minden órában s minden tantárgynál a gyermekek szellemi részvételét s erélyes tevékenységét tudja magának biztosítani és fentartani: csak az olyan tanítás lehet igazán nevelő és jellemképző. A saját gondolkodás emancipál, és csak az, mit magunk szereztünk gondolkodásunkkal, bir maradandó értékkel. A tanulást előzze tehát meg a *megértés;* a gyermeknek *tudnia* kell, hogy mit *mond.* A mit nem értünk, az nem a mienk — mondja *Goethe.*

Egy további jellemképző nevelési eszköz az *iskolai fegyelem.* Szükséges és elengedhetetlen alapja ez minden tanításnak és nevelésnek, a mely sikert, eredményt kíván elérni. A gyakorlatban tanítást és fegyelmet nem is lehet egymástól elválasztani, oly annyira összefügg egymással e kettő — csak az elméletben szólhatunk róluk külön-külön. Az a legjobb tanító, a ki tanítva nevel, és nevelve tanít. Minden, a mi által az iskolai élet szilárd és határozott alakokat nyer, melyek szerint a tanítványok tevékenysége helyes irányt vesz — a fegyelemhez tartozik. Sokszor csekélységek csupán, melyek azonban a jellemfejlesztésre nagy befolyással vannak. Ilyenek pl. a jövés-menés, a testtartás, beszéd, helycsere, tisztaság stb.

«Az iskola fegyelem nélkül olyan, mint a malom víz nélkül» — mondja *Comenius,* — és *Diesterweg* szerint «a fegyelem többet ér, mint a doctrina.» A fegyelem szoktatás. Szoktatás a rendre, pontosságra, engedelmességre, tisztaságra, nyiltságra, igazságszeretetre stb., szóval szoktatás mindenre, mit *erkölcsnek s illemnek* mondunk. A *szokás* pedig nagy erő: az ember *második természete.*

E tekintetben a következőkre kell ügyelnünk:

1. *A testtartás.* Jó szoktatásnál a tanítónak csak egy pillantásába kerül, hogy tanítványai *egyenesen* üljenek s reá nézzenek. A test egyenes tartása a figyelem egyik legjobb támogatója. Maga a tanító is testtartásával példaképül szolgáljon, s oly helyet foglaljon el, honnan tanítványait szemmel tarthatja.

2. *A beszéd.* A helyes szó előtt — mondja *Rinné* — a szív legtitkosabb rejtekei is megnyilnak. A nevelő beszéd — nyelv —

világos, rövid, érthető, lassú és illedelmes; vele mutatnunk kell, hogy a mit mondtunk, azt melegen és határozottan át is gondoltuk s igaznak ismertük meg. A növendékek feleletei legyenek *határozottak, kerekdedek,* akadozás nélküliek. *Minden* tanuló készen legyen a feltett kérdésre a felelettel. Azért régi jó szokás a kérdést előbb az egész osztályhoz intézni, és egyeseket csak azután felhívni a felelésre. Ez fokozza a figyelmet.

3. *Parancsolás és tiltás.* Semmi sem oly könnyű, mint parancsolni és tiltani; de egyszersmind semmi sem oly nehéz, mint tiltani és parancsolni, úgy hogy ez soha felesleges, soha sikertelen ne legyen. Itt mutatkozik a tanítónak nevelő ügyessége legjobban. Ha folyton csak parancsolunk és tiltunk, rendesen elkeseredünk, felingereltetünk. Azon kell lennünk, hogy csak olyast parancsoljunk s tiltsunk, minek végrehajtása lehetséges, és — nevelői szempontból — *helyes.* De azután következetesek is legyünk a végrehajtásban, mert mihelyt elmulasztjuk ezt, minden szavunk elhangzó szózat leszen a pusztában, a fegyelem meglazul, és — működésünk, fáradozásunk meddő fog maradni!

4. *Engedelmesség- és igazságszeretet.*

Az emberi szellemnek két iránya határozza meg a társadalmi és állami viszonyok alakulását, — mondja *Lasker.* Engedelmesnek mindenkinek kell lennie, a ki a társadalmi rendbe sorakozik. Ámde az engedelmességhez való hajlamok és indító okok különbözők. Némelyek könnyen engedelmeskednek és a nélkül, hogy a tőlük követelt engedelmesség szükséges vagy czélszerű voltáról meggyőződni kívánnának; mások pedig csak akkor engedelmeskednek, ha ennek szükségességét és czélszerűségét belátják. A tanító mindenesetre *feltétlen* engedelmességet követelhet s követeljen is növendékeitől, de viszont óvakodnia kell, olyasmit parancsolni vagy megtiltani, a mi helytelen, vagy előbb-utóbb annak bizonyulhat. Ovakodnia kell az olyan parancsoktól és tiltásoktól, melyeknek hibás és igazságtalan volta a gyermekek előtt sem lehet titok, a mi tehát őket ellenszegülésre, vagy félelemből való meghunyászkodásra késztethetné. Általán véve sohase vezéreljen bennünket intézkedéseink megtételénél a pillanatnyi *szeszély,* valamely

gyermek iránt való *ellenszenv* vagy hasonló tisztátalan motivum. Mert ezt mindannyiszor megkeserüljük; vagy ha kárát nem valljuk is, mégis bizonyos, hogy az ily módon történt intézkedésünk az illető gyermek jellemére nem volt *jótékony* befolyású. Szó és tett — úgymond *Lasker* — akként tartoznak az emberi cselekedethez, mint lélek és test az élő testhez, mint érzéki benyomás és reflexió a képzetekhez. Tehát soha ne *mondjunk* — parancsoljunk, tiltsunk — olyast, mit a *tett* nem követhet. Ha így járunk el, nem lesz annyi alkalmunk és okunk panaszkodni tanítványaink engedetlenségéről. — Ha azonban engedetlenséget tapasztalunk, mindenek előtt meg kell vizsgálnunk, vajjon engedetlen érzülettel s ellenszegülő hajlammal van-e dolgunk. Csak ezen esetben nyúljunk komolyabb fenyítő eszközökhöz.

Hogy pedig igazságszeretetre nevelhessük növendékeinket, mindenekelőtt *őszinteségnek* kell az iskolában uralkodnia; mert az őszinteség minden személyes jelességnek alapja. Benne rejlik a cselekvésben való becsületesség és igazság, benne a *megbízhatóság* is, szóval, nála nélkül *nyilt* jellem nem is képzelhető. Rendetlenség, hanyagság, figyelmetlenség, zaj, durvaság stb. képezik azt a talajt, melyben a hazugság, a csalás és az ámítás felburjánzik. — Tehetség és lángész nem oly ritkák e világon — mondja *Smiles*, — de hát lehet-e ezekben megbízni? Csak akkor, ha velük együtt igazságszeretetet és őszinteséget is találunk. Az olyan embernek, a kiben meg lehet bízni, rendesen előkelőbb szerep jut a társadalomban. A kötelesség a jellem igazságszeretetével szoros viszonyban áll, s a kötelessége teljesítésében lelkiismeretes ember szavaiban úgy mint tetteiben mindenek fölött igazságszerető. Ha hazugságra akadunk, ezt komolyan korholjuk. Nem ritkán a hazug gyermeket úgy lehet kigyógyítani erkölcsi bajából, ha őt bizalmunkkal megajándékozzuk, mert bizalom bizalmat szül. Azon kell lennünk, hogy növendékeinknek okot ne adjunk az ámításra és csalásra. Mennyi csalás történik és történhetik pl. csak a házi feladatok körül is! Inkább ne is adjunk házi feladatokat, ha nem törődünk vele, hogy vajjon megcsinálják-e azokat, és hogyan?

5. *Önuralom.* «Csak meg kell öregednünk, hogy elnézőbbek

legyünk — mondja *Gœthe* — én nem látok hibát elkövetni, melyet magam is valaha el nem követtem volna.» E bölcs szó lebegjen szemünk előtt, s a gyermekek hibáit nem fogjuk mindig a legroszabb oldalról megitélni, s vérünk nem fog minden csekélységért azonnal felforrni. *Salzmann* így nyilatkozik: Ha a pajkosság és meggondolatlanság minden nyilvánulásában csak alattomosságot és gonoszságot keresünk, vétkezünk az ifjuság ellen. Alattomosság és gonoszság nem tulajdonai az ifju kornak, és ahol mégis mutatkoznak, ott bizonyára a felnőttek hibájából kerültek azok az ifju kebelbe. A legbiztosabb szer, hogy a gyermeket makacscsá tegyük, az, ha igazságtalanul bánunk vele. Önuralom a jellem lényegéhez tartozik. A mérséklet hiánya a legfényesebb tulajdonságokat is értéktelenekké teheti. A mint nincsen hajszál — mondja *Smiles* — mely árnyékot ne vetne, úgy a legcsekélyebb is, a minek engedünk, uralomra juthat fölöttünk. Az erkölcsi szabadsághoz a rossz hajlamokkal való megküzdés képessége is tartozik. Egy jó iskola egész szervezete olyan, hogy a gyermeket a tanító és tanulótársaival való érintkezése által önuralomra szoktatja.

6. *Dicséret, buzdítás és elismerés.* A mi sokszor a szigornak és kemény kényszernek nem sikerül, azt a jóakaró bánásmód, a biztató elismerés eléri. A dícséret, vagyis egy tiszteletreméltó férfin helyeslése — úgymond *Diesterweg* — fölemeli a lelket, nemesíti a szivet; és *Jean Paul:* A legnagyobb szellemnek is, bármennyi önérzettel is birjon, néha, különösen ifjuságában szüksége van egy kis bátorító elismerésre. De azért a gyermeket arra kell szoktatni, hogy a dicséretet mindenekelőtt a saját lelkiismeretében keresse és találja; mert a milyen szükséges, hogy a becsületérzést és öntudatot emeljük és élénkítsük, ép oly veszedelmes a becsvágyat mesterségesen felsarkalni, hogy az becskórrá váljék. Sok tanító — úgymond *Maier A.* — dícsérettel és elismeréssel iparkodik növendékeit magának megnyerni, ha azokban a becsvágy hajlamát észreveszi. Ezen módszerrel — így folytatja — *egy* nemzet sem végzett annyit, mint a franczíák, de ezáltal az általános demoralizácziót is előmozditották. Az olyan gyermek, a kinek mindig csak becsületerzése van igénybe véve, végre azt követeli, hogy annak mindig

hizelegjenek, s mihelyest ezt nem teszik, iparkodása rugóját is elveszti; sőt a tanítóra neheztel is, mintha ez kötelességet mulasztott volna, ha munkáját egy «helyes»-sel s «jól van»-nal nem jutalmazta. A folytonosan dicsérő tanítók rendesen a leggyengébbek, de a gyermekek dícsérik és magasztalják őket, s ezáltal sokszor a szülők is félrevezettetnek. Az iskola soha se legyen a hiúság s a külső elismerés nevelőháza, hanem igen is plántálja bele az ifju keblekbe a kötelesség szigorú és lelkiismeretes érzését. Azonkívül az alaptalan dícséret irígységet is szül, s a tanító tekintélyét aláássa. — De a mint a helytelen dícséret és elismerés a legjobb gyermeket is elronthatja, ép úgy a bátorítás a legrosszabbikat megjavíthatja. Az elkorcsosult emberi természetnek is lehetnek még jó oldalai. S ezeket fel kell kutatni. Dícséret és elismerés erősítő gyógyszer a gyengék számára, az erőseknek pedig üdítő szere. Tény, hogy elismerés által az egész világon, a nagy embereknél ép úgy, mint a kicsinyeknél többet lehet elérni, mint szigorú kritika és gáncsolás által, — mondja *Lange W.*

7. *A gyermek egyénisége.* Tapasztalt nevelők az iskolai élet három korszakát különböztetik meg az egyéniség és jellem fejlődésében.

Az első időszakban, az első két iskolaévben különösen a *szoktatás* és *óvás* az, mi a jellemet képezi. Itt minden csak attól függ, hogy mennyire bir és tud a nevelő a gyermek természetéhez szeretettel alkalmazkodni. Mert e természet mindent nélkülözhet, csak a *szerető, anyai bánásmódot* nem. A hol tehát egyazon iskolában *egy* tanító alatt 3—6 osztály van, ott különösen az alsó osztályokra fordítandó a főfigyelem, s a tanító inkább a «nagyokat» fogja öntevékenyen, csendesen foglalkoztatni, mint a kicsinyeket. S ebben áll az a nehézség, mely főkép a *nép*tanítóra háramlik.

A második időszakban (3—4-dik osztály) a *parancs* és a *tilalom* szolgál törvényül az akaratképzésnél. A *fegyelem* korszaka ez s itt a kategorikus «*kell*» jut érvényre.

A harmadik időszakban a nevelésnek az *akarat szabadságára* kell irányulnia, vagyis oda kell törekednie, hogy a gyermek a jót benső indulatból tegye. Itt tehát a *tanítás, emlékeztetés, intés,*

kérés, megbocsátás, különösen pedig a *példa* eszközei a jellemképzésnek.

Igen természetes, hogy e három fokozatnál a gyermek testi és szellemi *fogyatkozásait*, a *szülőház viszonyait* is tekintetbe kell venni, — a mennyire ezt az iskolai rend megengedi. És nemkülönben az ú. n. *vérmérsékletet*, temperamentumot is. Mert a *flegmatikus* mellett ott ül a *tüzes lélek*, a nehézkesen és lassan gondolkodó mellett a mindent röptiben megragadó, a tehetséges mellett a tehetetlen, az erkölcsileg szilárd mellett a szabadosságra hajlandó, a szemérmetlen mellett a szemérmes, a rest mellett a fürge, kéneső természetű stb. Az egyiknek *sarkalás* kell, a másiknak *fék*, a harmadiknak *szigorúság*, a negyediknek *nyájas kímélet* stb. A bátrabb minduntalan előáll, minden kérdésre felelni akar, s még a legjobb tanító is könnyen abba a hibába esik, hogy inkább csak az erősebbekkel foglalkozik, a gyengébbekről pedig megfeledkezik.

Már most hogyan vehesse tekintetbe növendékeinek egyéniségét a tanító, ha 40—60—100, sőt ennél is több tanítványa van? Mint már ismételve is mondottam, a szoros értelemben vett *egyéniséget* a nyilvános iskolának *lehetetlen* mindenben respektálnia. Mert egyik gyermek sem egészen olyan, mint a másik, s negyven — százféleképen *egy* tanórában, *egy* iskolanapon a tanító nem járhat el. Tehát úgy kell magán segítenie, a hogy lehet. A némileg *hasonló* egyéniségeket csoportosítania kell, s e *csoportokat* azon figyelemben részesíteni, mely különben az *egyéniségeket* megilletné. És hogy ezt a tanító sikerrel tehesse, szüksége van *lélektani ismeretekre*, különösen pedig a saját tanítványai természetének, individualitásának az ismeretére. S e tekintetben kétséget nem szenved, hogy a gyakori tanítóváltozás az illető iskolának nevelési szempontból csak kárára lehet.

8. *A gyermekek olvasmánya.* A nevelés legjobb eszközén, az *élő példán* kívül *közvetlen* és tartós hatással biró nevelési eszközt csak *egyet* ismerek: *a jó olvasmányt.* Mert a jó és megfelelő könyvekben megismerkedik az ember mindazon helyzetekkel, a melyekbe kiki akaratján kívül juthat; mások példájából — habár

csak költött személyekéből is — megtanulja, hogy mint álljon és küzdjön meg, ha a különböző viszonyok között küzdenie kell a létért vagy a becsületért.

Ezt mondottam a Nemzeti Nőnevelés V. kötetében, a nők olvasmányáról szólva, s ezt mondom most is, mikor a jellemképzésről és ennek eszközeiről értekezem. S el nem mulaszthatom egyszersmind fájdalmamat is kifejezni a felett, hogy e valóban *kitünő* jellemképző eszközre mai előhaladt korunk ily aránytalanúl csekély súlyt fektet. Figyelemmel kisérem az iskolai értesítők ezen rovatát, mely az ifjusági könyvtárakról tesz jelentést, de vajmi kevésben találtam az ifjuságnak szánt iratok olynemű választékát és elrendezését, mely az ügy fontosságának megfelelő pedagógiai tapintatosságról tanúskodnék. Csaknem mindenütt az az elv látszik irányadónak, hogy «a gyermeknek *minden* jó.» S ennek a *pongyolaságnak* — hogy erősebb kifejezéssel ne éljek — tulajdonítom én azt, hogy hazánkban a divat által felkapott idegen s nem is épen a legkiválóbb írók sokkal ismertebbek és olvasottabbak, mint *Petőfi*, *Arany* és többi jeleseink.

Mit olvasson hát az ifjuság? Erre a kérdésre is megfeleltem már a «Nemzeti Nőnevelés»-ben, s így most röviden csak azt mondom, hogy minden, az ifjuságnak szánt könyv között elsőség adandó a nemes és jellemes emberek életrajzainak, s az ilyenekhez hasonló — akár költött akár valóban élt személyek életét tárgyaló elbeszéléseknek. Mert az ifjuság *csodálni* szeret; az ifjuságnak szüksége van a maga hőseire, és ha nem szoktatjuk arra, hogy a *jókat* utánozza, igen könnyen megeshetik az, hogy a *rosszakat* választja példaképül. Emlékezzünk csak vissza a saját gyermekkorunkra, nem volt-e mindegyikünknek egy-egy hőse, kit szóval s tettel utánozni iparkodtunk?

Nem helyeselhetem, hogy az ifjuság *lapokat* olvasson. Fentartom most is, a mit már régebben mondottam, s a mit később *Sebestyén Gyuláné* is e folyóiratban oly szépen kifejtett, hogy t. i. *hibát* követünk el, a mikor a gyermek kezébe lapot adunk. A gyermek olvasson *sokat*, de ne *sokfélét* — egyszerre. Mert ha egyszerre *sokfélét* olvas, könnyen hozzászokik a *felületes* olvasáshoz. Ez pedig

időpazarlás. A mit a gyermek kezébe vesz, az a könyv legyen minden tekintetben egy *egész, egy kép, egy jellem tükre.*

Igaz ugyan, hogy nemzetünk ifjusági irodalma még szegény. Nem is gyarapodhatott eddig, mert íróink s kiadóink nem igen akadtak olvasóra, vevőre. De az a kevés is, a mink van, sok kifogás alá esik. A *Hoffmann, Schmidt, Höcker* jobbára gyarló fordításairól nem szólok. A legtöbb eredetiben is kevés az eredetiség; s kevés bennök a *magyar* jellemet képző nevelési momentum is. Az ú. n. *történeti* elbeszéléseknek nem vagyok barátja. A történeti legyen történet, azt ne czifrázzuk fel holmi költői (?) sallangokkal, mert a gyermek még nem képes oly élesen gondolkodni és distinguálni, hogy a valót a költöttől megkülönböztethesse. A történelem föltétlen hitelre tart igényt — ne ingassuk meg hát hitelét és embernevelő értékét «regényes» korrajzokkal!

De ha szegény is ifjusági irodalmunk valóban jó és megfelelő művekben, annyi még is csak van, hogy gyermekeink kezébe *jó* könyvet adhatunk. Tehát válogassunk, s adjuk neki mindig a *legjobbat!*

9. *A szülőházra való befolyás.* Habár tény, hogy, mint már értekezésem bevezetésében is mondám, a szellemi nevelés súlypontja jelenleg az iskolában fekszik s a tanítóra van bízva: azért mégis szükséges, hogy az iskolai nevelés mennél szorosabban karöltve járjon a szülőházéval, hogy a nehéz feladatot egymást támogatva közösen oldhassák meg. Mert hiszen tulajdonképen az anya, a család hinti a gyermeki lélekbe a kis magot, mely később erős terebélyes fává nő. Azok az ismeretek, melyeket a gyermek kisded, egy-két éves korában elsajátított, és azok az eszmék, melyek lelkében ekkor megszületnek, a későbbi fejlődésre a legnagyobb befolyással vannak. A zsenge gyermekkorban legérzékenyebb a lélek a benyomások iránt. Azonban fájdalom, sok, nagyon sok családban a házi fegyelem és nevelés oly gyarló, oly semmis, hogy azok az esetek, a mikor az iskola a család támogatására számíthat, még most is a ritka kivételek közé tartoznak. Sőt az említett támogatás helyett gyakran azt kell tapasztalnunk, hogy a mit az iskola nagy fáradsággal felépített, azt a család ismét lerombolja. De azért nem

szabad elcsüggednünk; sőt ellenkezőleg, azon kell lennünk, hogy befolyást gyakoroljunk a házi nevelésre is, a hol ennek kötelességeit hanyagon vagy épen nem teljesítik. Erre nekünk nemcsak a józan ész s a hivatalunkkal járó felelősség, hanem maga a törvény is megadja a jogot; ne törődjünk azzal, ha lelkiismeretes eljárásunk folytán netán megtámadtatunk; kötelességeink lelkiismeretes teljesítésében, a jóknak és igazságosaknak elismerésére bizton számíthatunk. Különben is épen a gyermekek útján férhetünk legkönnyebben a szülőkhöz is, s a higgadt, következetes és tapintatos tanító igen sokat tehet e tekintetben.

10. *Az elbocsátott növendékekre való további befolyás.* Az iskolai kötelezettség végével a gyermekek nevelése és jellemképzése még korán sincs befejezve. A jellem csak a későbbi életben fejlődik. Gyermekeink épen abban a korban vannak a legtöbb kísértetnek és veszélynek kitéve, mikor nagyobb részök az iskolát elhagyja. Hiszen még nincsen meg bennük az az erkölcsi megállapodottság, mely nekik támaszul szolgálhatna; — nekik még szükségük van intőre, vezetőre. Nehéz ugyan az iskola befolyását az abból már kilépett ifjuságra is kiterjeszteni, de az a tanító, a kinek sikerült növendékei *bizalmát* megnyerni, ennek a feladatnak is meg fog felelni.

IV.

Legvégre hagytam az iskolai jellemképzés legeslegelső faktorát: a *tanítót*, a *tanítónőt*.

A szó szoros értelmében vett jó tanító *mindent* pótol. Az ő tekintélye, személyisége, példája az iskolai nevelés és jellemképzés legbiztosabb garanciája. S a tanító személyes méltósága első sorban és főképen erkölcsi jellemében gyökerezik. Kisebb fogyatkozások és gyarlóságok, — minőkben minden ember leledzik, — a tanítónak se róhatók fel ugyan különös bűnül; de mindenesetre tőle is megkövetelhető, hogy azokat megfigyelve, és azokon — különösen az iskolában és növendékei jelenlétében — uralkodva, magát valamely különös sajátsága által nevetségessé ne tegye. Áll ez különösen a tanítónőkről s mindazokról, kik leányokat tanítanak. Mert azoknak az iczi-piczi kis Ilkáknak s Mariknak sokkal

élesebb a megfigyelő tehetségük, mint a fiuké, s a mellett még csacskák is, szívesen tovább mondják, a mit «láttak», s végre a nevetésre is sokkal hajlandóbbak.

Ha valakitől, úgy a tanítótól követelhetni meg első sorban, hogy kötelességét szigorú lelkiismeretességgel teljesítse, igazságszerető és a legcsekélyebbekben is pontos és következetes legyen. Mert csak ilyen tanító nevelhet. A buzgalom pótolhatja ugyan a tehetséget, — úgymond *Rousseau*, — de a tehetség sohasem pótolhatja a buzgóságot. Áll ez különösen a tanítóra nézve, s mindazokra, a kiket másoknak példaképül kell tekinteniök. Hiszen a példa hatalmát, nevelési szempontból is, mindenki ismeri. Az emberek — úgymond *Smiles*, — a nagyok ép úgy, mint a kicsinyek, azokat az egyéneket utánozzák, a kikkel érintkeznek. Ezen utánzás eleinte olyan öntudatlan és minden szándékosságtól ment, hogy hatása alig vehető észre, de befolyásuk azért tartós marad.

Rossz példa mellett a legjobb tanítás is kárba vész. A cselekvések utánzása által a jellem lassan és észrevétlenül, de biztosan és határozottan alakul s képződik. Azok a különböző cselekedetek, melyeket a gyermek utánoz, hulló hópelyhekhez hasonlítanak, melyek egyenkint nem öregbítik ugyan valami feltűnően a hórakást, de a melyekből mégis a lavinák és hógörgetegek keletkeznek. Igy tömörülnek az ismételt cselekvések szokásokká, — mondja *Smiles*, — melyek az embernek a jóhoz vagy rosszhoz való hajlama fölött határoznak. Legyen tehát a tanító élő példa növendékei előtt; legyen növendékeinek legjobb eszményképe, a szorgalom, rend, pontosság, hű kötelességteljesítés, szeretet, őszinteség, önuralom és hazaszeretet megtestesülése.

Ezek után ítélve, úgy látszik, sokat, túlságosan sokat követelünk a tanítótól. Hát hiszen igaz, hogy a mi mesterségünk nem a legkönnyebb a földi mesterségek között, s — mellékesen legyen mondva — nem is a leghálásabb. De viszont ne essünk túlzásokba. Nem kell mindenkinek a *Pestalozzi, Diesterweg* stb. nevelő-tanítói hivatottságával és lángeszével birnia, hogy a *jó* tanító nevet kivívhassa. Csak kövessük e nagy mestereink példáját s *lelkesüljünk* hivatásunkért. De a tanítót is — hogy e mesterek példáját okosan

követhesse és lelkesedése meddő ne maradjon — nevelni kell betöltendő hivatására, mert hiába mondják, nem igaz az, hogy a *jó* tanítónak *születnie* kell.

A tanítót is csak úgy kell nevelni és képezni, mint akár a katonát, papot, tengerészt vagy birót. S mennél helyesebb nevelésben, mennél gondosabb képzésben részesül, annál jobb tanító válik belőle. Azért nagy és fontos feladat jutott a tanítóképző-intézeteknek. Ezeknek oda kell törekedniök, hogy valódi *tanítójellemeket* képezzenek s bocsássanak szárnyra. A legkiválóbb erőknek, a legkitűnőbb tanítóknak kellene a tanítóképzéssel megbizatniok. A képzőintézeti tanár mintaképe legyen a tanítójellemnek; mert a példa itt is hatalmasan vonz. A falusi iskola minősége azon képzőintézettől függ, melyből tanítóját kapta. Ép azért az ily képzőintézetekben a tanítók legjavát kellene alkalmazni: a fiatalokat ép úgy mint idősbeket, mert amazoknál az ifjui tűz és ambiczió, az utóbbiaknál a higgadtság és dús tapasztalat válik javára a tanítójelölteknek.

Ilyenek-e a mi tanítóképző-intézeteink? — Vannak, a melyekre büszkeséggel tekinthetünk, de vannak olyanok is — s nem kivételesen — a melyeket szervezetük hibái s a körülmények nyomása nem engednek feladatuk magaslatára emelkedni. De nem bolygatom ezt a kérdést, a mely amúgy is kívül esik már értekezésem megszabott körözetén. Ha szerény soraimmal sikerült olvasóimat meggyőznöm vagy csak elmélkedésre is bírnom, remélhetem talán, hogy nem végeztem fölösleges munkát.

(Oravicza.) Bánfi János.

A KÉZIMUNKA-TANFOLYAMMAL KIEGÉSZÍTETT POLGÁRI LEÁNYISKOLA ÉS TANTERVE.

(Első közlemény.)

A polgári leányiskola mint a középosztály nőnevelési intézete czím alatt a «Nemzeti Nőnevelés» 1884. október havi füzetében közzé tett értekezésem megírása óta csaknem egy esztendő telt el. Azzal egyidőben kidolgoztam volt a kézimunka-tanfolyammal kiegészített polgári leányiskola tantervjavaslatát is, melyet a következő sorokban szándékozom a t. kartársakkal megismertetni. S midőn ezt teszem, az a meggyőződésem vezet — melyet tapasztalataim napról-napra jobban megerősítenek — hogy a polgári leányiskola valóban csak a fönnevezett értekezésemre támaszkodó jelen javaslatom érvényesítése által fog igazán azzá válni, a mivé lennie kell: a középosztály nőnevelési intézetévé. Korán sem akarom ezzel azt mondani, hogy javaslatom minden részletében helyes és kifogástalan; nem is e tudatban bocsátom azt a nyilvánosság elé; e javaslat csak legjobb meggyőződésemet kívánja föltüntetni a polgári leányiskola továbbfejlesztése körül; az esetleges fogyatkozásokat kimutatni a t. kartársak föladata. Ma már sokan vagyunk, kik a leánynevelés ügyével szakszerűen foglalkozunk. Gyakoroljunk tehát szigorú kritikát a jelen tervezet fölött, tüntessük föl a javaslat czélszerű és czélszerűtlen voltát, hogy ilyképen az eszmék és nézetek kölcsönös nyilvánítása alapján tisztába jöjjünk a teendők iránt, a melyeknek foganatosítása által a polgári leányiskolát *czéljának mindinkább megfelelő tanítási intézetté* fejleszthetjük.

Hogy mik volnának szerény nézetem szerint kívánatosak e tekintetben, azt föntemlített értekezésemben már részletesen kifej-

tettem. Épen ezért a következő sorokban csak ama javaslatom egyik pontjával kívánok behatóbban foglalkozni, t. i. *a polgári leányiskola IV. osztálya fölé szervezendő kézimunka-tanfolyammal.* Szólani fogok pedig *a)* a kézimunka-tanfolyam szervezésének *szükséges voltáról* és *b)* a kézimunka-tanfolyammal kiegészített polgári leányiskolában *alkalmazandó tantervről.*

I.

A kézimunka-tanfolyam szervezésének kiváló fontosságáról és szükségességéről — mind a polgári leányiskola, mind pedig a közönség szempontjából — legyen szabad nehány, az életből merített és sok tekintetben tanulságos adatot elmondanom:

a) A vezetésemre bizott polgári leányiskolának ma 55 növendéke van; ezek csaknem kivétel nélkül iparosok, kereskedők s alsóbbfokú hivatalnokok leányai, a kik — előreláthatólag — ismét csak iparosok, kereskedők, avagy csekélyebb jövedelmű hivatalnokok nejeivé fognak válni. Vagyonos szülő gyermeke alig van közöttük *kettő-három.* Világos, hogy e leányokat csak akkor fogjuk jövő élethivatásukra megfelelően előkészíteni, ha az értelem és kedély művelése mellett egyúttal a háztartas vezetéséhez és a kézimunka gyakorlati ágaihoz is értő s az ily munkálatok iránt szeretettel viseltető, buzgó háziasszonyokká neveljük őket. Hogy a jó háziasszonynak egyik igen fontos kelléke a fehérneműek és a fölső ruhák készítésében való alapos jártasság, valamint az ezzel való foglalkozás szeretete, talán nem kell bizonyítgatnom. Maguk a szülék tudják ezt legjobban, mit abból is lehet következtetni, hogy átalában kiváló súlyt fektetnek leányaiknak a nevezett készségekben való kimüvelésére. Legalább itt — Kismarton környékén — a családok oly nagy gondot fordítanak a kézimunka művelésére, hogy e részben valóban elismeréssel kell adóznunk irányukban. Csakhogy épen e körülményben rejlik a polgári leányiskola gyér látogatottságának egyik kútforrása. A szülék ugyanis így okoskodnak: Ha elvégeztetjük leányainkkal a polgáriskola mind a 4 osztályát, akkor 14—15 évesek lesznek, mire a fehérnemü-varrással tüzetesen foglalkozhatnak. Hol van azután még a fölsőruha-készítés gyakorlása! Mert hát az

iskolai 4—4 órai kézimunkatanítás alatt, a varrás kellő és alapos gyakorlásáról szó sem lehet. S ebben egyetértenek a szülék csaknem kivétel nélkül. Innen van, hogy a polgáriskolai III. és IV. osztályt rendesen csak az a 6—10 növendék látogatja, a kiknek szülei mégis csak jónak tartják leányaikra nézve az értelmi képzettség azon fokának megszerzését, a melyet a polgáriskola növendékeinek nyújt. Csakhogy ily szülék a lakosság elenyésző kisebbségét teszik. A szülék többségét — a polgáriskolával szemben tanusított maguktartására nézve — ismét kétfelé kell választanunk: Egyik rész ugyanis beiratja a növendékleányokat a polgáriskolába, de mihelyt azok — egy-két osztály végeztével — elérték 12—13 éves korukat, a fehérneműi- és ruhakészítés elsajátítása végett legott valamely varrónő gondjaira bizzák őket, a hol azután kizárólag csak szabással és varrással foglalkoznak. A szülék többségének másik része meg teljesen elmellőzi a polgáriskolát, miután a növendékleányokat a népiskola elvégzése s illetőleg 12 éves koruk betöltése után azonnal a varróiskolákba járatják.

Másként alakulna a dolog akkor, ha a polgári leányiskola IV. osztálya fölé kézimunka-tanfolyamot szerveznénk. A szülék csakhamar meggyőződnének arról, hogy a polgáriskola a fehérneműek s a fölső ruhák készítésében mégis csak *jóval szakszerűbb kiképzésben részesíti* a vezetésére bizott leányokat, mint a magán-varróiskolák. A mellett ez intézetben sok mindenféle szép ismeretet sajátítanak el a leányok, jó nevelésben is részesülnek, s mindez — csak évi 5 frtnyi tandíj fejében. Így a szülék lassankint meg fognák kedvelni *a kézimunka-tanfolyamot és vele együtt a polgáriskolát is*, s valóban annak tekintenék, a mi lenni is akar, a középosztály nőnevelési intézetének. Meg vagyok győződve arról, hogy a szóban forgó tanfolyamok szervezése esetén a polgáriskolák rövid idő alatt országszerte benépesednének.

A föntebb mondottak szerint tehát a polgári osztály többsége — a melynek használatára a polgáriskola alapítva lőn — jelenleg vagy egyátalán nem küldi a növendékleányokat a polgáriskolába, vagy — ha be is adja azokat — legfeljebb egy-két évig járatja őket, hogy azután *a varróiskolákban fejezzék be neveltetésüket*. Így a veze-

tésemre bizott polgári leányiskola IV-ik osztályát ez idő szerint 9 növendék látogatja, a III-ik osztályt pedig csak 8 növendék; holott az egyes évfolyamok az első osztályt rendesen 20—25-en kezdik meg. A II-ik osztályba jár ma 17 növendék, kik közől azonban alig fog 8—10-nél több átlépni a III-ik osztályba. Az I-ső osztályba beiratkozott 24 növendék; ezek közől már ma is ki tudom jelölni azokat, a kik a III-ik osztályt még látogatni fogják, s ezek száma bizony megint csak mintegy 10 növendék. S így van ez — a mint az értesítőkből kitünik — az országban igen sok helyütt. Pedig hát intézetünkben a kézimunka-oktatásra már kezdettől fogva heti 4—4 órát, sőt a mult év óta 6—6 órát szentelünk osztályonkint, s a munkatanítónő buzgalommal és szakértelemmel vezeti az oktatást.

Utána jártam a dolognak, s meggyőződtem róla, hogy az I-ső osztályba fölvett növendékek 50%-a bizony főképen csak azon okból nem látogatja a polgári leányiskola két felsőbb osztályát, mert az intézet *nem felel meg eléggé a gyakorlati élet követelményeinek*: nem nyujt alkalmat a ruhaszabás és varrás *tökéletes elsajátítására*. S vajjon mit nyertünk az olyan növendékekkel, a kik 1—2 évig eljárnak hozzánk, hogy megtanítsuk őket tisztességesen olvasni, írni, meg számolni, s ha ilyképen nagy fáradsággal előkészítettük őket a két felsőbb osztályban tárgyalandó ismeretek elsajátítására, nyolcznak—tíznek kivételével szépségesen ott hagynak bennünket. A szülék pedig a mellett megkívánják, hogy «*aztán tanuljanak is ám valamit a leányok abban a polgáriskolában*». Hogy lehet ilyképen szó arról, hogy a polgáriskola betöltse hivatását? ...

E körülmény eléggé illusztrálja, hogy intézményünknek mi a legfőbb hiánya, s hol kell gyökeresen segítenünk, ha azt akarjuk, hogy a polgári leányiskola a középosztály nőnevelésének szolgálatában *valóban meg is oldja föladatát*.

Ámde lássunk még nehány, az életből merített adatot.

b) «Mit tegyek» — kérdi tőlem egy anya — «leányommal, ha a polgáriskolát elvégezte (a leányka jelenleg a IV. osztályt látogatja); valamelyik varróiskolába küldjem? Uram! azok gondjaira nem szeretném bizni leányomat. Pedig hát *a varrás és ruhakészítés begyakorlása végett mégis el kell még valahová küldenem*». Szóltam

az anyának a kézimunka-tanfolyamról, a melynek szervezését a magas miniszteriumnál kérelmezni fogjuk, s megismertettem vele egyúttal az arra vonatkozó tervezetemet. Az anya őszinte örömmel fogadta nyilatkozatomat.

Ime egy másik hasonló eset.

c) Egy úri osztályhoz tartozó művelt s kiválóan értelmes nő, a ki őszinte híve intézetünknek, egy alkalommal a polgáriskoláról való beszélgetésünk folyamán így szólt hozzám: «Nagyon helyeslem a polgáriskola neveléstanítási irányát, s örvendek, hogy a nők számára ily czélszerűen szervezett iskolával birunk. Sok mindenféle szépet és jót tanulnak abban a leányok. De hát még sem tökéletes az az intézet; különösen pedig azért nem, mert a *kézimunka a többi tantárgyakhoz viszonyítva mostoha sorsban részesül.* Bármennyire szükségesnek tartom is mindazt, a mire önök a leányokat oktatják: a kézimunka mégis csak a legfontosabb tantárgy a leendő háziasszonyokra nézve. Azután még egy fölötte fontos tantárgyat kellene tanítaniok, a melyet tudtommal nem tanítanak, s ez az ember testi szervezetének ismerete és az egészségtan főbb szabályai». Megismertettem ez igen helyesen gondolkozó nőt a kézimunka-tanfolyam tervezetével, s egyúttal átadtam neki olvasás végett a Nemzeti Nőnevelés-ben megjelent értekezésemet. «Uram! ha a miniszterium csakugyan szervezni fogja a kézimunka-tanfolyamot, akkor a *polgáriskola valóban áldásthozó intézménye lesz hazánk nőnevelésügyének*».

Végül legyen szabad még egy sok tekintetben tanulságos esetet fölhozni.

d) A mult őszszel elbeszélgettem séta alkalmával egy helybeli igen értelmes s józan gondolkozású, előkelő polgáremberrel. Szóba került az iskola ügye is s különösen az a kedvező alkalom, a melyet a polgáriskola a serdülő leányok neveltetésére a szüléknek nyujt. «Sok szép ismeretet sajátítanak el a leányok a polgáriskolában; de hát» — mondja emberem — «lássa uram, mégis csak iparosok nejeivé lesznek majd azok a leányok». E nem várt nyilatkozat valóban meglepett engem ily értelmes ember részéről. No de csakhamar tisztában voltam gondolkozásmódjával. Ő t. i. nem úgy értette a

dolgot, mintha az iparos nejének nem válnék hasznára a polgáriskolában szerzett értelmi képzettség, hanem inkább a miatt táplált aggodalmat, hogy a polgári leányiskola kisasszonyokat nevel, a kik sohasem fognak megnyugodni abban, hogy iparosok nejeivé legyenek; s ha mindamellett — a szükségtől kényszeríttetve — rá is szánják magukat arra, hogy nőül menjenek valamely iparoshoz: egyfelől nem fogják kellőképen betölthetni hivatásukat, nem fognak megfelelhetni háztartási kötelességeiknek, másfelől pedig mindig elégedetlenek lesznek sorsukkal, a minek folytán terhére válnak mind önnönmaguknak, mind környezetüknek.

Legott megmagyaráztam emberemnek, hogy ebbeli aggodalma mennyire ok nélkül való; elmondottam neki, hogy összes törekvésünk arra irányul, miszerint a leányokat a háztartási teendők fontosságától áthatott oly nőkké neveljük, a kik nemcsak hogy képességgel birnak a háztartás minden oldalú vezetéséhez, hanem egyúttal szeretettel is viseltetnek a különféle házi munkálatok végzése iránt. Hogy ez így van, az kitünik abból is, miszerint nagy súlyt fektetünk a kézimunka gyakorlati ágainak elsajátítására; másfelől meg (hogy a leányoknak még iskolába járásuk ideje alatt is érkezésök legyen a házi foglalatosságokban való segédkezésre) lehetőleg megkiméljük őket a különféle leczkéktől és föladványoktól. A mellett szüntelenül azon vagyunk, hogy a munka becsét növendékeinkkel fölfogassuk s ilyképen a házi teendők buzgó fölkarolására ösztönözzük őket. Szóval: mindenképen arra törekszünk, hogy növendékeinket *minél tökéletesebben előkészitsük a gyakorlati életre*. Elmondtam emberemnek, hogy gyakran épen a szülék azok, a kiket a leányaik iránt való majomszeretet arra indít, hogy az általunk követett iránynyal homlokegyenest ellenkező nevelésben részesítik a növendékleányokat, s így a helyett, hogy nehéz föladatunk megoldásában támogatnának bennünket, lerontják azt is, a mit mi építünk. Elmondottam neki, hogy mennyire fájlaljuk, ha ily módon épen a szülék okai annak, hogy növendékeink közül némelyeknek fejlődése ferde irányba téved. Végül szóltam neki arról, hogy épen most foglalkozom egy szabályzat kidolgozásával, a melyben röviden előadom a polgáriskola czélját, neveléstanitási irányát; a tantestület által követett eljárási

módot mind a tanítás, mind a nevelés szempontjából; a növendékek iránti követelményeinket azok magaviselete, előmenetele, önmunkássága, nemkülönben a tisztaság, rendszeretet, ruházkodás, stb. tekintetében; mennyiben vár a tantestület támogatást a szülők részéről; az okos szülék miként válnak — saját gyermekeik érdekében — az iskola buzgó szövetségeseivé, stb. Bezzeg nagyot nézett emberem mindezek hallatára. «Uram!» — szólt lelkesedéssel — «ezt meg kell tudniok a szüléknek; mert bizony *ők más véleménynyel vannak* az iskola működése felől. Őszintén megvallom, hogy magam is töprenkedtem azon, vajjon nem lesz-e káros következménye annak, ha a polgáriskola a leányokat a gyakorlati foglalkozásuktól eltereli. Most azonban teljesen megnyugszom, s csak azt kívánom, hogy ez iskola áldásos működése *minél számosabb növendék javára váljék*». Mindezeket oly ember mondotta, a ki átalánosan ismert, közszeretetben álló polgár és nyugodt, higgadt, józan gondolkozású férfiú hirében áll; a ki (foglalkozásánál fogva) érintkezésbe jő a város és vidék lakosságának nagy részével, ismeri a nép gondolkozásmódját s birja az összes lakosság osztatlan bizalmát és becsülését.

Mi következik már most mindezekből? Kétségkívül az, hogy a szülék főképen azért idegenkednek a polgáriskolától, mert *nem tartják ez intézményt eléggé gyakorlatinak;* nem tartják oly intézetnek, mely a polgári osztály érdekeit szolgálná. Pedig őszintén elmondhatom, hogy ha van polgáriskola, a mely tökéletesen szakítva a szigorúan tudományos műveltség terjesztését czélzó törekvésekkel, főképen a gyakorlati élet igényeihez alkalmazza nevelésoktatását: úgy a mi intézetünk bizonyosan az. Megnyugvásunkra szolgál elmondhatni, hogy a testület minden tagja úgy a tananyag megválasztásában, valamint annak földolgozásában is, szorosan alkalmazkodik a leányiskola különleges hivatásához; s hogy minden tantárgyból csak annyit tanítunk, a mennyit az iskolában jobbadán föl is dolgozhatunk (begyakorlás), hogy így a növendékeknek érkezésök legyen otthon részint a háztartás körül való munkálatokban segédkezni s ilyképen a házi teendők végzéséhez lassankint hozzászokni, részint pedig — a jobbmóduaknak — a magántanulmányok

(zene, franczia nyelv) elsajátítására. A mellett meg minden kínálkozó alkalmat fölhasználunk arra, hogy a szülékkel való érintkezésünk esetén az iskolai nevelés és oktatás föladatáról beszélgetve, velök neveléstanítási rendszerünket megismertessük. Ámde mikor *a gyakorlati élet legfontosabb tárgya, a kézimunka, olyannyira mostoha gyermeke a polgáriskolának, hogy várhatnók meg a szülektől, hogy intézetünket gyakorlatinak tekintsék.*

«Beszélhettek ti nekünk; *kisasszonyokat* nevel biz iskolátok s nem buzgó háziasszonyokat». Így a szülék; s e véleményökkel bajos is lesz sikerrel megküzdeni mindaddig, míg a polgáriskolát *már szervezeti alapjában föl nem ruházzuk azzal a jelleggel,* mely azt szembeötlően a gyakorlati élet iskolájaként tünteti föl. S ha már adunk a középosztálynak nőnevelési intézetet, a mely a leányok jövő élethivatásának megfelelő képzést van hivatva nyujtani: nem kívánhatjuk-e meg teljes joggal attól az intézettől, hogy növendékei kiképeztetését *a reájuk nézve csakugyan nélkülözhetetlen tantárgyban* a tökély azon fokára emelje, a melyre a középosztályhoz tartozó nőknek mulhatatlanul szükségök van? Valóban alig képzelhetek gyakorlati tanférfiut, a ki akkor, a midőn a polgári leányiskola fejlesztéséről van szó, másként kívánná azt megoldani, mint épen *a kézimunka-tanfolyam szervezése alapján, gyakorlati irányban.*

Ezen, a gyakorlati életből merített adatok korántsem elszigetelten állók. Hozhatnék föl még számos hasonló esetet. Általában elmondhatom, hogy *a szülék csaknem kivétel nélkül melegen óhajtják a szóban forgo kézimunka-tanfolyam szervezését.*

De lássuk a dolgot más oldalról is.

Ha figyelemmel átolvassuk a polgári leányiskola tantervét, azon meggyőződésre fogunk jutni, hogy a négy évi tanfolyam alatt a növendékek oly szép értelmi képzettséget és sokoldalú tárgyi ismeretet sajátítanak el, hogy az *a művelt középosztályhoz tartozó nők igényeit teljesen kielégítheti.* Pedig hát a tanterv követelményeinek megfelelhetünk minden nehézség nélkül; sőt sok esetben épen az a baj, hogy az egyes szaktanárok jóval több tananyagot karolnak föl, mint a mennyinek földolgozását a tanterv megkövetelné. Csak érjük be azzal, a mit a tanterv elénk szab; s ha jól végezzük dol-

gunkat, meg lehetünk győződve arról, hogy igen értelmes, művelt s hivatásuknak megfelelni tudó nőket nevelünk hazánknak. A mellett meg legyen gondunk arra is, hogy az iskolát végző növendékekben *kedvet és érdeklődést is keltsünk továbbképzésök eszközlésére.*

Még a legbuzgóbb háziasszonynak is akad koronkint üres ideje arra, hogy hasznos olvasmányokkal foglalkozzék. S akkor nem is fogunk többé efféle panaszokat hallani: «mennyire unatkozom; oly hosszú az a vasárnap; mily rettenetesek azok a téli esték, stb.» Egyedül *a kézimunka* az, a melylyel a tantervkészítők *mostohán bántak el,* heti 2—2 órát szabván ki osztályonkint annak tanítására; holott épen a kézimunka gyakorlására aránylag igen sok idő kivántatik. S ha ez így van, ha t. i. egyfelől az *elméleti képzettség,* a melyet a polgáriskola nyujt, *kielégítő;* másfelől pedig a *kézimunkaoktatás nem felel meg a szülék jogos kívánalmainak:* akkor a polgári leányiskola továbbfejlesztése czéljából *mindenekelőtt módot kell keresni arra,* hogy a kézimunkaoktatást a maga jogaiba iktassuk. Az iránt aligha forog fön kétség, hogy az elméleti tárgyak tanítására kiszabott heti óraszámot a kézimunka javára apasztani lehetne. *A kérdés tehát csak olyképen oldható meg,* hogy a kézimunka gyakorlati ágaiban való tökéletes jártasság megszerzésében *a IV. osztály fölé kézimunka-tanfolyamot szervezünk.* Szükséges ez nemcsak azért, mert a fehérneműek varrásában, valamint a fölső ruhák készítésében való tökéletes jártasság megszerzése *sokkal több időt követel,* mint a mennyit a polgáriskolai oktatás e tantárgynak juttathat, hanem különösen azért is, mert a nevezett készségek elsajátítására *több értelem és ügyesség* is kivántatik, mint a mennyit a polgáriskolai 10—15 éves leányoktól föltételezhetünk.

Mindezek után legyen szabad röviden összefoglalnom azokat az okokat és tényeket, a melyek a kézimunka-tanfolyam szervezésének fontosságát és szükségességét mind magára a polg. leányiskolára, mind az abból kikerülő növendékekre nézve kétségtelenné teszik.

1. A kézimunka-tanfolyammal kiegészített polgári leányiskola növendékei a fehérnemű- és ruhakészítésben eszközlendő kiképezte-

tésük végett többé *semmiféle varrónőre, avagy varróiskolára nem szorulnak.* Ennek folytán:

2. kézimunka-tanfolyam szervezése esetén a polgári leányiskola növendékei nem maradnának többé el — mint az jelenleg történik — a II. osztály befejeztével, hanem azon tudatban, hogy a gyakorlati tanfolyamban a kézimunkát tökéletesen elsajátíthatják, *elvégeznék a polgáriskola mind a 4 osztályát,* annál is inkább, miután a kézimunka-tanfolyamba — tervezetem értelmében — csak a négy osztályt sikerrel végzett növendékek vétetnének föl. A mellett:

3. a növendékek létszáma ily tanfolyamokkal összekötött polgáriskolákban rövid idő alatt megkétszereződnék. Alig akadnának ugyanis a középosztályhoz tartozó szülék, a kik leánygyermekeik kiképeztetése végett nem a polgáriskolát vennék igénybe. S akkor intézményünk *valóban be is tölthetné magasztos hivatását,* a melyért alapítva lőn. Ebből folyólag:

4. a polgári leányiskola épen azért, mert már szervezeti alapjában *föl lenne ruházva azzal a jelleggel, mely azt a polgári osztály nőnevelési intézetévé minősíti*: a nagy közönség által melegen fölkaroltatnék s rövid idő alatt általánosan becsült, népszerű intézménynyé válnék; s akkor *dúsan kamatoztatná a föntartására fordított összeget.*

5. Ma már nem egy polgári leányiskola van, a melyben a kézimunka tanítására — épen a gyakorlati életre irányuló kiváló fontosságánál fogva — osztályonkint heti 6—6 órát szentelnek. S mivel e tetemes óraszaporítás részint a több tantárgyak rovására történik, részint pedig — más tantárgyak óraszámának megfelelő apasztása nélkül — egyenesen a növendékek túlterhelésére vezet: *okvetlenül káros befolyással van a polgári leányiskola működésére.* A munkatanfolyam szervezése esetén e bajon is lehetne segíteni, még pedig egyszerűen az által, hogy a kézimunka-órákat osztályonkint *legfeljebb heti 4—4 órában állapítanók meg.*

6. A kézimunka-tanfolyammal kiegészített polgári leányiskola a mai 2—3 esztendő helyett — tényleg ugyanis csak ennyiről lehet szó — növendékeivel szemben *6 évig gyakorolhatná nevelő jótékony*

hatását. A serdülő leányok az esetben 10—11 éves koruktól fogva 16—17 éves korukig maradnának az iskolai nevelés üdvös hatása alatt, tehát azon korig, a melyben egyéniségök jobbadán már határozott jellemet ölt. Már pedig *nevelői működésünknek hat éven át való szakadatlan befolyása nem maradna kedvező eredmény nélkül.* A serdülő leányka, a míg iskolába jár, bizony többé-kevésbbé csak iskolás gyermeknek tekintetik, bár 16 éves legyen is. S hogy e körülmény szerény, jólelkű és erkölcsös fejlődésére *jótékony befolyással lenne,* abban nincs okunk kételkedni.

7. Szükség van a kézimunka-tanfolyamra nemcsak a polgáriskola tökéletesbítése szempontjából, hanem különösen *önnönmagáért is.* Azok a varrónők ugyanis a legtöbb esetben nem szakképzett nők, a kik a ruhaszabás mesterségét szabályszerűen kezelnék. Velük született tehetségük és a ruhavarrás iránti hajlamuknál fogva, a folytonos gyakorlat által szert tettek ugyan bizonyos ügyességre, de határozott rendszerről és helyes módszerről szó sem lehet náluk. Épen azért az ifjú leányok *alig nyerhetnek alapos kiképeztetést az ily varróiskolákban.*

Különös figyelemre méltó a mellett még az a körülmény, hogy az ily varrónők műveltsége, társadalmi állása, valamint neveltetése sok esetben épen nem nyujt biztosítékot arra nézve, hogy a serdülő leányok — *lelki életökre irányuló káros befolyás nélkül* — hónapokon át az ő felügyeletük s gondviselésük alatt folytathatnák további kiképeztetésüket.

Sőt nem ritkán, valósággal *mételyezőleg hat a fejlődő leányok lelkére* az ily varróiskolák légköre. Pedig hát az ifjú leányoknak épen e korban van leginkább szükségük oly környezetre, *a mely nemesítő és kedélyképző hatással volna reájuk.* Bizony igen nagyon fájlalnám azt, ha a leányok, kiknek nevelésén négy éven át lankadatlan buzgalommal fáradoztunk, ily helyek behatása alatt fejeznék be neveltetésüket.

8. A *költői művek* olvasása s koronkinti szavalása, — mint a kedélyképzés fölötte fontos eszközei, — továbbá *a test- és egészségtan, a konyhakertészet és háztartás, az ált. neveléstan:* mind oly ismeretek, a melyeknek tanítása sok haszonnal járna a polgári osz-

tály nőnevelésére nézve. Mindezeket fölkarolhatná — okkal-móddal — a szervezendő kézimunka-tanfolyam.

9. Kiváló fontosságot kell tulajdonítanunk a kézimunka-tanfolyamnak, a nem magyarajkú lakossággal biró városokban *a magyarosítás szempontjából is.* Miután ez idő szerint a leánygyermekeknek csak igen csekély száma látogatja a polgáriskolát, s azok is, a kik beiratták magukat, felerészben jobbadán már a II. osztály befejeztével elmaradnak: a magyarosodás bizony elég lassan s bizonytalan eredménynyel halad. Különösen föltünik ez akkor, ha meggondoljuk, hogy még a IV. osztályt végzett növendékek is az iskolából való kilépésük után — a magyar nyelven való társalgásra kinálkozó alkalom teljes hiányában — rövid idő alatt olyannyira elfelejtik e nyelvet, hogy azután már nem is igen akarnak magyarúl beszélni — ha volna is koronkint arra alkalmuk. Másként lenne ez a kézimunka-tanfolyam szervezése esetén; még pedig nemcsak azért, mert a növendékleányok *teljes 6 éven át,* 16—17 éves korukig gyakorolnák a magyar beszédet, hanem különösen azért is, mert a munka-tanfolyamokkal kiegészített polgáriskolák — a föntebb mondottak szerint — csakhamar benépesednének, minélfogva *jóval több leánynövendék sajátítaná el nemzeti nyelvünket,* mintsem a mai viszonyok között. Ehhez járulna még hathatós tényezőképen az iskolai könyvtár használata is. Ugyanis

10. a kézimunka-tanfolyam igen jó alkalmul szolgálhatna arra, hogy a növendékleányok a polgáriskolai IV. osztály bevégeztével, értelmi fejlettségükhöz mért kedélyképző s ismeretterjesztő olvasmányokkal foglalkozva, czélirányosan tovább képezzék magukat. Az iskolai könyvtár tartalmazná e végből a nekik megfelelő, szépirodalmi s közhasznú ismereteket nyujtó alkalmas olvasmányokat, a melyeknek czélszerű fölhasználásával az ifjú nők lassankint *hozzászoknának* arra, hogy olvasási vágyuk kielégítése végett oly művekhez folyamodnának, a melyek *művelő, nemesítő s értelemfejlesztő hatással volnának reájuk.* Ha ehhez még hozzáveszszük azt, hogy a magyar művek kellő fölhasználásával *a magyar nyelvet is tökéletesen elsajátítanák, s a honleányi érzelem is folyton ápoltatnék bennök:* megérthetjük a kézimunka-tanfolyam kiváló jelentő-

ségét az ifju nők *értelmi, kedélyi és erkölcsi, valamint nemzeti nevelése szempontjából.*

Miután a kézimunka-tanfolyam szervezésének szükséges voltát több oldalról megvilágítottam, áttérhetek kitüzött föladatom második részére, t. i. a kézimunka-tanfolyammal kiegészített polgári leányiskolában alkalmazandó tantervre, a tantervet illető nézeteim kifejtésére és részletes javaslatom előterjesztésére. E tantervjavaslat lényegében nem igen tér el a miniszteri tantervtől; a tárgyalás alapjául tehát ezt fogom fölvenni. S miután e kérdéssel már multkori értekezésemben behatóan foglalkoztam, ez alkalommal csak arra fogok szorítkozni, hogy a miniszteri tanterv fonalán röviden előterjeszszem a módosításokat, a melyeket egyfelől a polgáriskola működésének sikeressége, másfelől pedig a kézimunka-tanfolyam szervezése szempontjából szükségeseknek tartok.

Krammer József.

A BERLINI VÁROSI FELSŐBB LEÁNYISKOLÁKRÓL.

A berlini városi felsőbb leányiskolák szervezetét legutóbb sokkal nagyobb mértékben módosították, mint a hogy az eddig akármelyik ezekhez hasonló intézetekben történt. E szervezés, s vele együtt egy új tanterv életbe léptetése komoly megbeszélés tárgyául szolgált az illető iskolákban működő tantestületek körében is. Általában nagy érdeklődéssel várták és megelégedéssel fogadták amaz új intézkedéseket, melyeket az iskolai hatóság az 1883—1884. iskolai év kezdetével foganasított és a melyek hivatva lesznek mintául szolgálni a többi vidéki felsőbb leányiskoláknak is. Berlin városának iskolai hatósága nemcsak a felsőbb leányiskolák belső szervezetére, hanem az egyes osztályok heti óraszámának megállapítására is kiterjesztette figyelmét.

Ezen új tantervet és osztályonkénti heti órabeosztást az 1883. év április 1-jén kibocsájtott hatósági leirat a következőkben állapította meg:

Sorszám	Tantárgyak	Osztályok					
		I.	II.	III.	IV.	V.	VI.
1	Vallástan	2	2	2	2	2	2
2	Német nyelv és irodalom	5	5	4	4	4	4
3	Franczia nyelv és irodalom	5	5	4	4	4	4
4	Angol nyelv és irodalom	—	—	4	4	4	4
5	Történelem	—	2	2	3	3	3
6	Földrajz	2	2	2	1	1	1
7	Természettudományok	2	2	2	2	2	4
8	Számtan és mértan	4	4	2	2	2	2
9	Rajz	2	2	2	2	2	2
10	Szépirás	2	—	—	—	—	—
11	Ének	2	2	2	2	2	2
12	Testgyakorlat	2	2	2	2	2	2
13	Női munka	2	2	2	2	2	—
14	Olasz nyelv (facultativ)	—	—	—	—	2	2
	Összesen	30	30	30	30	32	32

Az egyes tantárgyak tanítására vonatkozólag a következő érdekesebb és fontosabb dolgokat emeljük ki:

A *német nyelv tanítására* nézve a következők állapíttattak meg: A III. osztályban a szóbeli gyakorlatok elmaradnak; ugyanezen határozat érvényesül a IV., V. és VI. osztályban is, hol a növendékek eddig maguk választották előadási tárgyukat. Ezeket pótolja az olvasottaknak és az irodalmi órák alatt előfordultaknak rövid szóbeli előadása Az V. és VI. osztályban a költői műfajokra és a verstanra ezentúl nem fognak külön órát szentelni, hanem e tárgy fejtegetése az olvasmányok, irodalom és egyes költemények tanulása mellett vétetik elő. A költészettanból csak a legfontosabbat és legszükségesebbet kell előadni. Az új tanterv továbbá azt mondja, hogy az irodalom történetét nem szabad ezentúl tisztán elméletre támaszkodva tanítani, hanem olvasókönyvek alapján, vagy ha ez nem elegendő, egyes olcsó kiadású klasszikusok megvétele által praktikusan, olvasás útján kell azt a leány-növendékekkel megismertetni.

A természettudományoknál szintén nevezetes változás történt, a mennyiben ezentúl a természettudományok nem fognak melléktantárgyakul tekinteni, hanem mint főtárgyak fognak szerepelni; a VI. osztályban egyszersmind a heti óraszám is 2-vel emeltetett, mely óratöbblet főleg a fizikára esik.

A *női kézimunka*, mely eddig a VI. osztályban is heti 2 órában taníttatott, az új szervezet értelmében ez osztályban elmarad.

Nagy érdekkel bírnak még a berlini iskolai bizottságnak azon intézkedései, melyek a *felvételre* és a *testgyakorlat tanítására* vonatkoznak, ezek a következők: a) A *testgyakorlatot ezentul csakis tanítónők tanithatják.* b) *Az V. és VI. osztályba nem szabad* 45 növendéknél többet felvenni; az I—IV. osztályban pedig a növendékek száma nem haladhatja meg az 50-et.

A fentebbi tárgygyal kapcsolatban nehány statisztikai adatot is közlünk a berlini felsőbb leányiskolákról. A városi magistratusnak 1884. évben közrebocsátott kimutatásai szerint, Berlinben 6 felsőbb leányiskola van és pedig: 2 királyi és 4 városi, összesen 4398 tanulóval. A két királyi felsőbb leányiskolában volt 958 növendék 21 osztálylyal; egy osztályra tehát átlag 45—46 tanuló esik.

A 4 városi felsőbb leányiskolában volt összesen 3440 növendék 73 osztálylyal. Egy iskolára tehát átlag 860, egy osztályra pedig 48—49 növendék esik.

Azonkívül van Berlinben még 49 magán felsőbb leányiskola 430 osztálylyal és 11212 növendékkel. Mindegyik iskolára esik átlag 228—229 és mindenik osztályra 27—28 tanuló. Ha tehát a város e magán felsőbb leányiskolákat is át akarná venni, akkor még a fenálló viszonyok szerint legalább 14 új felsőbb leányiskolát kellene felállítania.

A négy városi felsőbb leányiskolában volt alkalmazva: 4 igazgató, 51 rendes tanár, 38 rendes tanítónő, 5 énektanár, 2 rajztanár, 4 rajztanítónő, 8 segédtanár és 11 segédtanítónő, összesen tehát: 123 tanerő.

Ezen 4 városi felsőbb leányiskolának bevétele volt: 189,962 frt.; kiadása: 227,559 forint; e szerint a város ez iskolák fentartásához évi 37,596 frtnyi segélylyel járult. Átlagos számítással a fentebbi összegekből egy-egy növendékre esik: bevételképen 55 frt; kiadásképen 66 frt; segélyképen a város pénztárából évi 11 forint.

(Trencsén) GÚTA JÓZSEF.

KÖNYVISMERTETÉS.

Szín és színharmónia kiváló tekintettel a síkornamentikára és a műipar igényeire. A színstyl és a színharmónia történetének vázlatával. Irta *Tafferner Béla*, főreáliskolai tanár.

Ismeretes, hogy a szinek mily erős befolyást gyakorolnak az ember kedélyére. Nemcsak a természet színeit csodáljuk, és utánozzuk azokat műalkotásainkban, hanem az emberiség régi időktől fogva ipari termékei színezése által is igyekezett ízlését, színérzékét kielégíteni. Mig a műveltség alsó fokán álló egyének a rikító, élénk színek felé vonzódnak, addig a művelt szem a kevésbé élénk, enyhébb és összhangzó színösszeállításokban gyönyörködik. A szín ad a formáknak életet, azokat emeli, miért is a színnek a műiparban, de különösen a síkdiszítményben fontos szerepe van, és így a színérzék fejlesztése a síkdiszítménynyel kapcsolatban a rajztanítás feladatát képezi. A színizlés művelése egyrészt a műipar mintaszerű termékeinek tanulmányozása által eszközölhető, de öntudatosan csak úgy hozhatunk létre új színösszeállításokat, ha ismerjük a színek nemeit, tulajdonságait, azoknak egymásra gyakorolt hatását, azok összekötéseit és harmóniáját.

Irodalmunkban eddig nagyon éreztük ezen szakba vágó munkának hiányát, és ezért nagy örömmel üdvözöljük Tafferner Béla «Szín és Színharmónia» czimű munkáját. Ez három részből áll. Az első, a színek elmélete, a fény keletkezéséről szóló nézeteket tárgyalja, ismerteti a színképet és annak előállítását, szól a testek természetes színéről, a kiegészítő (complementär) színekről, a színanyagokról (pigment), tárgyalja a színek keverését és az így létrejött másod- és harmadrendű színeket, a keverési módokat, a hideg és meleg színeket, a színek telítettségét, a színárnyékolást,

a színskálát és a szinületeket (nuance), a színek erejét (intensitás), a kiemelkedő és bemélyedő színeket, ismerteti a kiegészítő színek hatását és kimerítően tárgyalja a contrast-hatást. Továbbá szól a világosságnak a színekre gyakorolt hatásáról, a színkörről stb.

A második részben a szerző tüzetesen foglalkozik a színek harmóniájával és a színek elrendezésére vonatkozó irányelveket és a különböző színek közti összekötéseket külön-külön tárgyalja, szól a színösszekötések módjai- és nemeiről (mono-, iso-, polychrom stb.) Továbbá értekezik a színek szerepéről a sikdiszítményben és a színek alkalmazásának stilszerűségéről.

A harmadik részben a színharmónia történetének vázlatát adja, még pedig ismerteti az antik, a keleti és a nyugati szinizléseket tekintettel a nevezetesebb népek és korszakok irányára.

Habár ezen munka minden művelt emberre nézve érdekes, mégis különös becsesel bir azokra nézve, kik színes síkdiszíményekkel foglalkoznak. Ezért rajztanároknak és kézimunkatanítónőknek ezen, a szerző alapos szakképzettségéről és lelkiismeretes tanulmányairól fényesen tanuskodó munkát legmelegebben ajánlhatjuk.

Megemlítjük még, hogy a 16 ívnyi kötethez 6 színtábla van mellékelve. Megrendelhető a szerzőnél Sümegen; ára 2 frt 50 kr.

H. K.

«*Lányaink és fiaink*». Néhány jelenet és tanulmány a családi életből, irta *Legouvé Ernő*, a franczia akademia tagja. Fordította *Feleki József*. Kiadja a «Franklin Társulat» 25 n. 8-r. ára 2 frt.

Meleg érdeklődéssel tekintettünk az előttünk fekvő könyv megjelenése elé, mert Legouvé neve előre is biztosított bennünket arról, hogy nevelési irodalmunk a lelkes franczia emberbarát művének átültetésével egy jól gondolt és szépen megírt munkával lesz gazdagabb. Nevelési munkát vártunk, s most, midőn a könyvet, melyben nem mindennapi élvezetet leltünk, átolvastuk, úgy találjuk, hogy egy kiváló művészettel alkotott ifjusági irattal állunk szemben. Ifjusági irat ez, mely az erkölcs, élet és nevelés legfontosabb kérdéseivel foglalkozik, de nem a másoknál megszokott

chablonszerű modorban, hanem elevenséggel és sok szellemmel írt elbeszélések és élettörténetek tanulságos példáiból vonva le nemes tanuságait. Előadása vonzó és szemléleti, eszméi igazak és emelkedettek, s bár a felnőtteket és tudósokat is gyönyörködtetni képes, a serdülő fiatalságnak ép oly élvezetes, mint tanulságos olvasmányt nyújt. Fiatal leányok részére alkalmasabb olvasmányt nem is képzelhetünk.

Legouvé könyve 30 fejezetre oszlik; mindenik fejezet külön önálló egészet képez, díszesítve az elevenség, teljesség és bevégzettség minden szépségével, mindenik fejezetben egy-egy erkölcsi tétel fejtegetését, egy-egy neveléstani kérdés megoldását találjuk. Azt a titkot, hogy sehol unalmassá nem válik, s hogy öregeknek és ifjaknak egyaránt élvezetet képes nyujtani, megérthetjük az író következő szavaiból: «Minden író előtt, mihelyt a tollat kezébe veszi, egy képzelt hallgatóság lebeg, melyhez szavait intézi .... az én hallgatóságom három, sőt mondhatnám négyféle hallgatóból áll; mert *leányaink* és fiaink mellett ott látom a szülőket is, és büszkévé tenne, ha ezen családias elbeszélésekből a kicsinyek örömet, a nagyok tanuságot meríthetnének.» *

Messze vezetne a mű szépségeit érdeme szerint méltányolni, s az egyes erkölcsi tanulmányok tanúságait bemutatni, a tartalomjegyzék száraz felsorolása pedig távolról sem vet világot a könyv belső értékére és tartalmasságára: mindezek helyett melegen ajánljuk olvasóinknak, hogy a könyvet megszerezzék s olvassák, mert bizonyára nem lesz okuk megbánni a fáradságot, melyet az olvasásra fordítottak. Az elmondottakhoz hozzátehetjük még, hogy a munka kitűnő, magyaros fordításban s igen csinos külső kiállításban jelent meg, melyért a fordítót s a kiadót őszinte elismerés illeti meg.

S. I.

* Folyóiratunk 1884. évi 9. füzetében közöltük e műből mutatványképen, az «*Egy állhatatos anya*» című fejezetet.

VEGYESEK.

— *A «Mária Dorothea egyesület»* e hó 13-án. *Báró Nyáry Adolfné* elnöklete alatt választmányi ülést tartott. Az ülés tárgyai voltak: 1. Az alapszabályok felterjesztése a miniszteriumhoz, a hitelesítési záradék elnyerése végett. 2. A pénztárvizsgáló bizottság jelentése. A pénztárvizsgáló bizottság csak szóbelileg tett jelentést, minélfogva felkéretett arra, hogy a legközelebbi ülésen írásbeli jelentést adjon be. 3. Lederer A. indítványára elhatároztatott, hogy az egyesület folyamodást intéz a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrhoz az iránt, hogy az egyesület tanítónő-tagjainak a kiállítás ideje alatt az állami tanítónő-képezdékbe való elszállásolását némi csekély díj fizetése mellett megengedje 4. Elnöknő az egyesület nevében adakozásra szólítja fel a főpapságot. 5. A tanítónői szakosztály szervezése ügyében Sebestyénné Stetina Ilona elnöklete alatt bizottságot küldtek ki. 6. A «Nemzeti Nőnevelést» jövőre is egyesületi közlönynek választották, s egyszersmind köszönettel fogadták *Wohl Janka* úrhölgy ajánlatát is, a ki az általa szerkesztett *Magyar Bazárt* szintén felajánlotta az egyesület hivatalos ügyeinek közlésére.

— *Szász Károly ref. püspök szép beszédéből*, melyet Tisza Paulina és báró Radvánszky Béla esketésekor mondott, kiemeljük a női hivatásról szóló következő szép részletet: «Férfi és nő, az emberi nem e két fő alakzata mily különbözők egymástól! A férfit a munka, a közélet, a hivatás, a kötelesség, a dicsőség, magas — olykor meredek s szirtes utakra vonja; felhők és csillagok közt jár, a felhők borúval, a csillagok fénynyel övezik homlokát. A nő köre az otthon, a kebel belső élete; oda várja a küzdelemben elfáradt férfit enyhülésre; s míg az oda van, ő fáradoz, tesz-vesz, rendez munkál, hogy puhábbá és melegebbé tegye fészköket, szivét a jótétel örömével melegíti, melynek gyöngyei hálakönyek. A férj dicsősége fényt vet az otthon szelid homályára s az otthon édes melegében a nő mosolya megenyhíti a külső világ küzdelmeiben elfáradt férfit s szivök, lelkök, egész valójuk, megérezve egymást, osztozva egymás törekvései, munkái és gondjaiban egymásba olvadva közös czéljuknak: egymás boldogításának hő vágyában megértik azt az összhangot, mely őket egybehozta, egymástól többé elszakadni nem engedi, mert egymásnak szükségessé tette s egyedül boldogíthatja.»

— *Az orsz. nőképző egyesület* e hó 26-án tartotta meg rendes évi közgyűlését. Veres Pálné úrnő tartalmas, szép megnyitó beszéde után felolvasták az évi jelentést, melyből a következő adatokat emeljük ki. Az intézetnek jelenleg 295 növendéke van, kik közül 60 benlakó. A tanuló

növendékek közül 34 tandíjmentes s többen kisebb-nagyobb kedvezményben részesülnek, mely kedvezmény összesen 5814 forintot képvisel. Az egyesület helyiségének értéke 160,000 frt, s a felszerelésekre 20,000 frt van befektetve. Az egyesületre nehezedő teher még 90,000 frt. Az évi jelentés tudomásul vétele után a közgyűlés elhatározta, hogy tanképesítő vizsgálatok tartásáért folyamodni fog a kormányhoz.

—*Az orsz. nőipar-egyesület* is a napokban, április 25-én tartotta meg közgyűlését Szathmáry-Király Pálné úrnő elnöklete alatt, a ki megnyitó beszédében örömmel jelenté, hogy az egyesület nemsokára saját házába fog költözködhetni. E ház az ősz-utczai 7. számú telken épül s a telekkel együtt 120,000 frtba fog kerülni. Az egyesület tanintézetének 375 növendéke van, köztük 34 ingyenes. Az évi jelentés után a választások következtek, melyeknek eredménye: Elnök: Szathmáry-Király Pálné úrnő, alelnökök: Szemlér Mihályné és Girókuty Ferenczné úrnők, titkár: Szukováthy Ottilia úrnő.

— *A Klotild fővárosi szeretetházi egyesület* márczius hó 27-én tartotta évi közgyülését. A választmány jelentéséből kiemeljük a következő fontosabb adatokat: Az egyesület vagyona készpénzben és értékpapirokban 50 ezer frt s az intézeti helyiség tehermentes épülete. A mult évben kapott az egyesület a Bujánovics Koppi Mária-féle hagyatékból 7000 frtot, király Ő Felségétől 1000, a vallás- és közoktatásügyi minisztertől 1500 a főváros hatóságától a rendes évi segélyen kívül 1000 és özv. Geibelné sz. Weisz Leonora úrnőtől 2000 frtot. A Heinrichféle perből egyezség útján 4500 frtot. A szeretetházat az egyesület 8 éve tartja fen; eddig összesen 69 növendéket vettek fel az intézetbe, kik közül 29 kilépett. A növendékek létszáma most tehát 40.

— «*Budapest a kiállítás alatt.*» Ily című munkát küldött be hozzánk a Dobrowsky és Franke fővárosi könyvkereskedő czég. A kiállítás alkalmából az ország minden részéből nagy számú közönség készül a fővárosba, a főváros megtekintése és a kiállítás tanulmányozása czéljából. A Dobrowsky és Franke által az országos kiállítási bizottság támogatása mellett kiadott és Gelléri Mór által több jeles iró közreműködése mellett ügyesen szerkesztett e fővárosi kalauz minden látogatóra nézve nélkülözhetlen kézi könyvet képez, melyet előre megszerezve és figyelmesen átlapozgatva, mindenki bizonyos tájékozottsággal mehet a fővárosba és a kiállításba. A mű a Bædecker-féle és a leíró könyvek előnyeit egyesíti magában, amennyiben a legszükségesebb tájékozást nyújtja a fővárosba érkezőknek az utazásra, és az elszállásolásra nézve: közli a hordárok és bérkocsik tarifáit, a társaskocsik, a közuti vasut, a helyi hajók, a csavargőzösök menetrendjét és szállítási díjait; kimeríti mindazt, a mit a pósta, távirda, telefon, szinházak, mulatóhelyek, vendéglők, sörházak, kávéházak, czukrászdák, fürdők, a sport, a tudományos és közintézetek, közhivatalok, a rendőrség, a fővárosi és országos hatóságok, országos és közhasznú intézetek, egyletek stb. iránti tájékozás szempontjából tudni kell. Szóval kalauz és tájékoztató e könyv minden látogatónak bármily hivatalos vagy magánügyben akarjon a fővárosban eljárni, akár csak szórakozás kedvéért, akár komolyabb czéllal megy Budapestre. Időfelosztási javaslatában továbbá tájékozást nyújt a főváros és a kiállítás megtekintésére szánt idő legczélszerűbb beosztására nézve. Körséta a fővárosban című fejezetében számos gyönyörű illusztráczió kiséretében elvezet bennünket a mű a főváros

minden nevezetes és megtekintésre méltó közintézetéhez és középületéhez, tömören és nehány vonással jellemzi a főváros legkiemelkedőbb alkotásait és látnivaló nevezetességeit; majd a főváros környékén a közelben és a távolban eszközölhető kirándulásoknak szentel kiváló figyelmet, végre egy függelékben a kiállításról nemcsak a legszükségesebb tájékozást nyújtja, hanem igen praktikus javaslatot tesz a kiállítás miként való látogatására nézve is. Az főváros nevezetesebb pontjait 48, a kiállítás legkiválóbb épületeit 6 művészi kivitelű képben ismerteti, végre tartalmazza a fővárosnak nagyterjedelmű, nyolcz színű nyomatban díszesen kiállított, pontos térképét és a kiállításnak ugyanily kivitelű kisebb helyzetrajzát, a kiállítási épületek felsorolásával. A főváros térképének magyarázatául szolgál a főváros utczáit és tereit tartalmazó fejezet, melyből bárki a legkönnyebben tájékozhatja magát a főváros bármely pontjára kívánjon is menni. Mindez előnyök és gazdag tartalom és a díszes kiállítás daczára, a könyv ára csak hatvan krajczár, oly ár, melyet az abban lévő térképekért is bátran lehet adni. A kiadók e gyakorlati szempontból is kitünően szerkesztett és a hasonló czéllal bíró könyvek között magasan kiemelkedő művecske kiadásával a tömeges szükségletre számítottak és bizonyára nem csalódtak számításukban, mert a «Budapest a kiállítás alatt» czímű mű megszerzése által minden a fővárosba ránduló látogató időben és pénzben is jelentékeny megtakarításokat eszközölhet és legalább előre tudja mit, mikor, hol és miképen lehet és kell megnézni. 65 krajczár előleges beküldése mellett a kiadó czég (Budapest, egyetem-utcza 2.) a művet bérmentve küldi meg a megrendelőknek. A legmelegebben ajánljuk e mű előleges megszerzését a fővárosba ránduló közönségnek.

— *A «Franklin-Társulat»* kiadásában megjelenő «Olcsó könyvtár» következő füzetei küldettek be szerkesztőségünkhöz: 1. A csonka fülű ember (182. sz.), regény, írta About Edmond, ára 50 kr. 2. A «Franczia forradalom hirlapjai és hirlapíróiról, irta Neményi Ambrus (383. sz.), ára 30 kr. 3. «A költészetről», tanköltemény négy énekben, írta Boileau; francziából Erdélyi János. (184. sz.) 30 kr. 4. «Két házaspár» vigjáték. Picard után francziaból Csiky Gergely. (185. sz.) 20 kr. 5. «Kun László» Dugonics Andrástól (186. sz.), 40 kr. 6. «Egy vadász iratai» írta Turgenyev Szergéjevics Iván, oroszból Csopey László. (107 sz.) 1 frt 20 kr. 7. «Aurelia néni», regény, írta Theuriet A. (188. sz.) 60 kr.

— *Beküldettek* még szerkesztőségünkhöz a következő könyvek: 1. «*Pályavezető*» fiatal leányok számára. Irta Jósika Julia. Korszerűen átdolgozta *Kuliffay Beniczky Irma*. Második bővített kiadás, kiadja a Franklin-társulat, ára 2 frt. 2. A «*Népiskola és az egészségügy.*» Irta dr. Walter Gyula. A szerző sajátja, ára 1 frt. 3. «*Kortársaink.*» Eletrajzi vázlatok. Szerkeszti Fésüs György 1—3. füzet ára 60 kr. A hármas füzetben *Kossuth Lajos* életrajzi foglaltatik, írta dr. Ferenczy József. E művekre alkalomszerűleg még visszatérünk.